

Research Article

Vol 16, Issue 4, Winter 2025, Ser 62, PP: 41-66

Title: Jihad of Explanation in Minimal Poetic Style: Transtextual Analysis of Gholamreza Kafi's Short Poems

Authors: Mohammad Hadi Jahandideh*
Robab Adamzadhe

Abstract: Resistance literature is a thematic category whose content may appear in different forms of poetry. Minimal poems do have an especial share in contemporary resistance literature and when used with the purpose of "jihad of explanation", they revolve around three main pivots of reminding, interrogating and complaining. Gholamreza Kafi has created short poems in line with the principles of minimalism such as limited length, realism and simplicity of language, which mark his skill in this new poetic style. This study aims at analysing Kafi's collections of poetry, *Short Songs* (2005) and *Passenger of the Next Station* (2017) within the framework of Gerard Genette's theory of transtextuality. It seeks to determine the role of transtextual relations in promoting jihad of explanation. This study is conducted by using descriptive-analytic methodology and the data is analysed by the use of SPSS25 software. The frequencies of transtextual types and the components that promote "jihad of explanation" are evaluated by Chi-square test. The findings indicate that "architextuality" and "time-consciousness" have the highest frequency and percentage among transtextual types and components promoting jihad of explanation and there is a meaningful relation between them. In these two collections, Kafi has chosen free style for foregrounding the promoting components of jihad of explanation by means of linguistic techniques such as "lexical play". These impressive and meaningful short poems depict didactic and lovely aspects, which have architextual relationship with Khorasani and Hindi styles.

Key words: jihad of explanation, minimalism, transtextual analysis, short poems, Kafi

Received: 2024-03-17

Accepted: 2024-06-30

* Assistant Prof of English Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran. m.h.jahandideh@pnu.ac.ir.

DOI:10.22099/JBA.2024.49715.4511

COPYRIGHTS ©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

جهاد تبیین در سبک شعری کمینه‌گرا: واکاوی ترامنتی کوتاه‌سروده‌های غلامرضا کافی

محمد‌های جهان‌دیده*

رباب آدم‌زاده**

چکیده

ادبیات پایداری معناگراست و محتوای آن می‌تواند در هر قالبی ظاهر شود. اشعار کمینه‌گرا سهمی ویژه در ادبیات پایداری معاصر دارند و در راستای جهاد تبیین بر سه محور عمده‌ی یادآوری، بازخواست و واگویه مطرح می‌شوند. غلامرضا کافی با پیروی از اصول کمینه‌گرایی، کوتاه‌سروده‌هایی را آفریده است که با داشتن ویژگی‌های صوری و محتوایی همچون حجم محدود، واقع‌گرایی و سادگی کلام نشانگر مهارت وی در این سبک نوین ادبی است. هدف از پژوهش حاضر این است که در چارچوب نظریه‌ی ترامنتی ژنت به واکاوی مجموعه اشعار *ترانک‌ها* (۱۳۸۴) و *مسافر/ایستگاه بعد* (۱۳۹۶) پردازد و نقش روابط ترامنتی این آثار برگزیده را در پیشبرد جهاد تبیین نشان دهد. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی با استفاده از نرم‌افزار SPSS۲۵ است. میزان فراوانی و درصد وقوع گونه‌های ترامنتی و عناصر سازنده‌ی جهاد تبیین بر مبنای آزمون خی‌دو محاسبه خواهند شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که «سرمنتی» و «اخلاق‌مداری-زمان‌آگاهی» در مجموعه اشعار *ترانک‌ها* (۱۳۸۴) و *مسافر/ایستگاه بعد* (۱۳۹۶) به‌ترتیب دارای فراوانی و درصد وقوع بیشتری نسبت به سایر گونه‌های ترامنتی و عناصر سازنده‌ی جهاد تبیین هستند و میان آن‌ها رابطه‌ی معنا‌داری وجود دارد. غلامرضا کافی در این آثار برگزیده، عناصر سازنده‌ی جهاد تبیین را با شگردهای زبانی برجسته کرده است. این کوتاه‌سروده‌های عاطفه‌مند و معنای ناپ را برای خوانندگان تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: جهاد تبیین، کمینه‌گرایی، کوتاه‌سروده، واکاوی ترامنتی.

* استادیار زبان و ادبیات انگلیسی، گروه ادبیات انگلیسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. m.h.jahandideh@pnu.ac.ir (نویسنده مسئول)

** مدرس مدعو گروه انگلیسی، دانشکده زبان‌های خارجی و روابط بین‌الملل، دانشگاه شهید اشرفی اصفهانی، اصفهان، ایران. r.adamzadeh@ashrafi.ac.ir

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۴/۱۰

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۲۷

DOI: 10.22099/JBA.2024.49715.4511

شابا الکترونیکی: ۷۷۵۱ - ۲۹۸۰

COPYRIGHTS ©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

۱. مقدمه

۱.۱. انواع جهاد

در گفتمان اسلامی، «جهاد» به انواع سه‌گانه‌ی اصغر (جنگ نظامی با دشمنان)، اکبر (مبارزه با نفس) و کبیر (نبرد فرهنگی) تقسیم می‌شود. اصطلاحاتی همچون «جهاد کبیر» و «قدرت نرم» در زمره‌ی مفاهیم پرکاربرد هستند که هرکدام به شیوه‌ی خاصی از جهاد یا آمادگی برای مقاومت اسلامی اشاره می‌کنند. مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، درباره‌ی جنبه‌های نظری و عملی نظریه‌ی مقاومت فرموده‌اند: «معنای نظری این است که تبیین کنید؛ هم در بین خودتان و هم محیطی که در آنجا قرار دارید... از لحاظ عملی، جریان مقاومت را ما حق جوان‌ها می‌دانیم» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۸/۱۲). جهاد کبیر عبارتی چتری، جامع و فراگیر است که مفاهیم دیگری همچون «جهاد تبیین» را پوشش می‌دهد؛ اما در رویکرد، هدف، عملکرد و سطح کاربردی با قدرت نرم تفاوت دارد.

۱.۲. تعریف جامع از جهاد تبیین

تبیین به معنای شفاف‌سازی و روشن‌گری است که تبیین و روشن شدن، پیامدهای شیرین آن هستند (رک. نظافت‌یزدی، ۱۴۰۲: ۲۸). لازمه‌ی تبیین «برجسته‌سازی است. باید راه خیر و شر برجسته شود تا به راحتی بتوان آن‌ها را از هم تشخیص داد» (همان: ۲۹). جهاد تبیین، تلاش علمی مبتنی بر روشن‌گری با بیان منطقی و مستدل است که در راستای معرفی حقایق دینی، مذهبی و انقلابی انجام می‌شود. این گونه از جهاد بر رفع شبهات ذهنی صورت می‌گیرد که ممکن است ذهن جامعه به‌ویژه جوانان را غبارآلود کرده باشد. جهاد تبیین دو وجه دارد: وجه خاص آن «مبارزه با دشمن است که استاد تحریف و قلب حقایق و به اصطلاح عملیات روانی است» (نصیری‌فرد، ۱۴۰۱: ۲۶)؛ اما معنای عام تبیین این است که «ما انسان‌ها تعهدی به حقیقت داریم که در هر مقطع تاریخی ممکن است به یک صورت برای ما مسئولیت‌آفرین باشد» (همان: ۲۷).

رهبر فرزانه‌ی انقلاب، جهاد تبیین را یکی از انواع گوناگون جهاد برشمرده و فرموده‌اند: «جهاد شامل جهاد فکری، جهاد عملی، جهاد تبیینی، تبلیغی و جهاد مالی است. امروز به‌خاطر اینکه ما این فریضه (فریضه‌ی تبیین) را درست انجام نداده‌ایم، یک عده‌ای دچار گمراهی‌اند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۲/۲۹). پیشینه‌ی به‌کارگیری واژه‌ی جهاد کبیر به دوران صدر اسلام می‌رسد. خداوند متعال می‌فرماید: «فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» (فرقان/ ۵۲). تدبیر در مرجع ضمیر «به» مخاطبان را به این نکته رهنمون می‌کند که قرآن «بهترین ابزار جهاد علمی، فرهنگی و نیرومندترین وسیله‌ی بحث و محاجه با دشمنان اسلام است» (قرائتی، ۱۳۸۳: ۲۶۹). کوته‌سروده‌های پایداری که از دریای نور قرآنی سرچشمه گرفته‌اند، سهم ویژه‌ای در تحقق جهاد تبیین و اتحاد امت اسلامی دارند.

۱.۳. اشعار کمینه‌گرا

اشعار کمینه‌گرا در پهنه‌ی فراخ ادبیات فارسی پیشینه‌ای دیرینه دارند و در قالب‌های خسروانی، گات‌های اوستا، رباعی و دوبیتی سروده شده‌اند. در ادبیات پارسی معاصر نیز «شعر لحظه، طرح، کاریکلماتور و داستانک از گونه‌های کمینه‌گرا به شمار می‌روند. در ادبیات ژاپن هایکو (haiku) و تانکا (tanka)، دو نوع از قالب‌های شعر و شوهین (shohin)

سبکی در نثرند که سابقه‌ی طولانی دارند» (رضی و روستا، ۱۳۸۸: ۷۸). در ادبیات عامه‌پسند نیز اشعار کمینه‌گرا با نام‌هایی همچون لیکو (شعر تک‌بیتی بلوچی)، واسونک (کوتاه‌سروده‌های شاد شیرازی) و سه‌خشتی (سه‌مصرعی‌های خراسانی) شهرت دارند. کمینه‌گرایان از سه شعار اصلی «کوچک زیباست»، «ساده زیباست» و «کم زیباست» پیروی و حمایت می‌کنند. غلامرضا کافی درباره‌ی نوع ادبی ترانک که طرزِ ابتکاری خودش است، چنین می‌گوید: «از نظر لفظ، طراوت و تازگی دارد و سبب می‌شود تا از حیرانی و سردرگمی طرح و تعریف آن و حدود و ثغور نامعلوم آن برکنار باشد» (نجاتی، ۱۳۸۷: ۵۵). ترانک، شعر عصر حاضر است؛ چون «شعر زمان نوعی همنوایی و پیوند شعر با تمامی پدیدارهای نو و همه‌ی هنرهای عصر جدید است» (حمیدیان، ۱۳۸۱: ۲۲۹).

اشعار کمینه‌گرا که نمادِ نواندیشی ادبی در عصر حاضر هستند، همچنان آماج بدگمانی‌های کهنه‌گرا قرار دارند. حسن‌لی بر این باور است که برخی از سنت‌گرایان «همواره در جریان‌های شعر معاصر به‌دنبال ردّ پای استعمار می‌گردند؛ درحالی‌که رها شدن از قالب‌های بسته‌ی سنتی شعر... در همه‌جای دنیا روی داده‌است.» (حسن‌لی، ۱۳۸۶: ۱۷). خلاقیت در لحظه، ایجاز، دلالت‌های فراقاموسی زبان، بیان روایی و تنوع مضامین مهم‌ترین ویژگی‌های کوتاه‌سروده‌های پایداری هستند.

۱. ۴. بیان مسئله

همگام با پدیده‌ی رو به گسترش جهانی‌سازی و ارتباطات فزاینده‌ی دنیای کنونی، کوتاه‌سروده‌های پایداری به‌دنبال عایق‌کنندگی فرهنگ ملی هستند که به‌معنای پذیرش مشروط و قاعده‌مند ارزش‌های فرهنگی جوامع دیگر همراه با صیانت از هویت ملی است. اشعار پایداری کمینه‌گرا به‌مثابه‌ی واکنشی فرهنگی به پدیده‌ی «تحول ارزشی» در اجتماع کنونی و گواه تلاش شاعران متعهد این حوزه در مسیر جهد تبیین و جذابیت‌افزایی هنری هستند. مسئله‌ی اصلی پژوهش حاضر، بررسی مجموعه‌های ترانک‌ها و مسافر/ایستگاه بعد اثر غلامرضا کافی در چارچوب نظریه‌ی ترامنتیت ژرار ژنت (Gérard Genette) و ارزیابی نقش آرایه‌های لفظی و معنوی در پیشبرد شاخصه‌های جهد تبیین و گسترش ارزش‌های اسلامی است. نگارنده در این جستار درصدد پاسخ به پرسش‌های زیر است:

- کدام‌یک از مؤلفه‌های معنایی ادبیات پایداری در مجموعه اشعار برگزیده پررنگ‌تر است؟

- نقش شگردهای زبانی شاعر در پیشبرد جهد تبیین چیست؟

- تعاملات ترامنتی تا چه اندازه در مجموعه اشعار منتخب تجلی یافته‌اند؟

۱. ۵. پیشینه و اهمیت پژوهش

بررسی بیش از سیصد پایان‌نامه و مقالات موجود نشان داد که بیشتر پژوهش‌های مرتبط با مضمون جهد تبیین ماهیتی مذهبی-سیاسی دارند و جستار حاضر نخستین پژوهشی است که از چشم‌اندازی ادبی-هنری با بهره‌گیری هم‌زمان از الگوی مفهومی جهد تبیین در دیدگاه مقام معظم رهبری، نظریه‌ی ترامنتیت ژرار ژنت و نظریه‌ی برهم‌کنش متن و تصویرِ پری نودلمن (Perry Nodelman) به این موضوع می‌نگرد. ازسویی کمینه‌گرایی پدیده‌ای نوظهور در ادبیات پارسی است که بیش از چند دهه از شکوفایی آن نمی‌گذرد و مقاله‌ی حاضر سرآغازی برای آشنایی مخاطبان با این نوع ادبی و نقش

پیش‌برنده‌ی کوتاه‌سروده‌های غلامرضا کافی در گسترش جهاد تبیین است. اشعار کلاسیک غلامرضا کافی شامل مثنوی‌ها، غزل‌ها، قصیده‌ها و دوبیتی‌هایی است که در سبک هندی سروده شده‌اند. این آفرینش‌های ادبی بر بنیان آرکائیسیم زبانی (باستان‌گرایی) بنا شده‌اند و در واژه‌گزینی بسیار پرتکلف و مزین هستند. در این مقاله، مجال پرداختن به این دسته از اشعار غلامرضا کافی نیست و تنها به سروده‌های کمینه‌گرای این شاعر در مجموعه اشعار *ترانک‌ها* (۱۳۸۴) و *مسافر/ایستگاه بعد* (۱۳۹۶) بسنده می‌کنیم.

جنبه‌ی نوآوری این پژوهش در آن است که با رویکرد نقد فرمالیستی به واکاوی شگردهای زبانی در شعر کمینه‌گرا می‌پردازد تا نقش آن‌ها را در پیشبرد جهاد تبیین مشخص کند. جستار حاضر سرشتی میان‌رشته‌ای دارد و مضامینی همچون شگردهای زبانی، عناصر اعتراض، مؤلفه‌های پایداری و کمینه‌گرایی را در لایه‌های گوناگون مجموعه اشعار برگزیده بررسی می‌کند. مهم‌ترین تحقیقات پیشین و همسو با پژوهش حاضر را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

۱. ۵. ۱. پژوهش‌های مرتبط با جهاد تبیین

مرادپیری و کاوند (۱۴۰۱)، در مقاله‌شان با عنوان «رسالت‌های راهبردی دانشجویان به‌مثابه‌ی قدرت نرم در جهاد تبیین با بهره‌گیری از منویات امام‌خامنه‌ای»، به بررسی رسالت راهبردی دانشجویان در جهاد تبیین پرداخته‌اند. این پژوهشگران، مجموعه بیانات امام‌خامنه‌ای از ابتدای دوره‌ی زعامت ایشان، ۱۳۶۸ تا ۱۴۰۱ را تحلیل کرده‌اند.

نتایج این بررسی‌ها نشان می‌دهد که رسالت دانشجویان در پنج مقوله‌ی بصیرت‌افزایی، تحول‌خواهی، امیدآفرینی، تحول‌آفرینی و آگاهی‌بخشی قابل‌تقسیم هستند. مهربانی و زرگران (۱۴۰۱)، در مقاله‌ی «واکاوی جهاد تبیین: پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون در بیانات مقام معظم رهبری»، تعداد ۱۵ مضمون اصلی و ۶۰ مضمون فرعی را در بیانات ایشان از آغاز رهبری تاکنون شناسایی کرده‌اند. این مضامین در ۴ دسته‌ی موضوعات هدف تبیین، بایسته‌های تبیین، راهبردهای تبیین و پیامدهای تبیین طبقه‌بندی شده‌اند. کتاب *جهاد تبیین در اندیشه‌ی حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای* (۱۴۰۱)، اثر ارزشمند و برجسته‌ای از صلح میرزایی است. این کتاب شامل پنج بخش است که مجموعه‌ای از سخنان مقام معظم رهبری را در جهت آموزش تبیین و بررسی چالش‌های اصلی اسلام و انقلاب دربرمی‌گیرد. محمدجواد اخوان (۱۴۰۲)، در کتاب خود با عنوان *در کمین/ایران قوی*، بیانات مقام معظم رهبری در نیمه‌ی دوم سال ۱۴۰۱ را که با مفهوم جهاد تبیین ارتباط معنایی داشته‌اند، در کتاب خود گردآوری کرده است. سپهر خلجی (۱۴۰۲)، نیز در کتاب *قدرت ارتباطات* در جنگ ترکیبی، از نیروی ارتباطی دشمنان سخن گفته و پیشنهادهایی را برای رویارویی با آن ارائه داده است.

۱. ۵. ۲. روش پژوهش

این پژوهش از نوع کیفی با ماهیت توصیفی-تحلیلی است. اطلاعات اولیه با واکاوی کوتاه‌سروده‌های غلامرضا کافی گردآوری می‌شوند و عناصر زیبایی‌شناختی مجموعه اشعار *ترانک‌ها* و *مسافر/ایستگاه بعد* در چارچوب نظریه‌ی ترامنتیت ژرارزنت بررسی خواهند شد. پژوهشگر با استفاده از نرم‌افزار SPSS ۲۵ میزان فراوانی و درصد وقوع گونه‌های ترامنتی و مؤلفه‌های پایداری مؤثر در جهاد تبیین را بر مبنای آزمون خی‌دو محاسبه خواهد کرد.

۲. چارچوب نظری پژوهش

۲.۱. الگوی مفهومی جهد تبیین از دیدگاه رهبر معظم انقلاب

یکی از مهم‌ترین اهداف این مقاله، دستیابی به گزاره‌های جهد تبیین از میان اشعار کمینه‌گرای غلامرضا کافی بر مبنای بیانات مقام معظم رهبری است؛ از این رو الگوی مفهومی جهد تبیین در مقاله‌ی کاوند و محمدی‌مقدم (۱۴۰۱)، به دلیل تناسب با موضوع پژوهش حاضر انتخاب شده است.

این پژوهشگران برای شناخت مقولات و عرصه‌های گوناگون جهد تبیین در منظومه‌ی فکری رهبر فرزانه‌ی انقلاب، با رویکرد تحلیل محتوای قراردادی بر اساس روش گرانهایم و لوندمن (Graneheim & Lundman, ۲۰۰۴) در چهار مرحله به واکاوی داده‌ها پرداخته‌اند. این مراحل عبارت‌اند از: ۱. «مطالعه‌ی مکرر متون، اسناد و مصاحبه‌ها (داده‌ها) به منظور پیدا نمودن درک صحیحی نسبت به کل موارد؛ ۲. استخراج واحدهای معنایی و دسته‌بندی آن‌ها با عنوان واحدهای فشرده؛ ۳. خلاصه و دسته‌بندی واحدهای فشرده و انتخاب برچسب مناسب؛ ۴. مرتب کردن زیردسته‌ها بر اساس مقایسه‌ی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در زیردسته‌ها؛ ۵. انتخاب عنوان مناسبی که قابلیت پوشش دسته‌ها را دارا باشد» (کاوند، ۱۴۰۱: ۱۶۲).

در مقاله‌ی حاضر با تعمیم این روش تحقیق به مجموعه اشعار *ترانک‌ها* و *مسافر/ایستگاه بعد*، همه‌ی کوتاه‌سروده‌های موجود در این آثار بررسی و مفاهیم اولیه‌ی آن‌ها (واحدهای معنایی) استخراج شدند. با در نظر گرفتن محدودیت حجم مقاله، واحدهای معنایی مستخرج از سه نمونه سروده در جدول زیر مشاهده می‌شوند:

جدول شماره‌ی ۱. نمونه‌ای از استخراج واحدهای معنایی

منابع	متن	مفاهیم اولیه
ترانک‌ها (۳۹ شعر)	پدرم شعر می‌خواند	تفاوت‌های نسلی اجتناب‌ناپذیرند
	من شعر می‌گویم	مادی‌گرایی یک واقعیت تلخ است
	او باغ‌های فراوانی دارد	همیشه، گذشته همراه ما خواهد بود
	من داغ‌های فراوانی	و جوب وفاق نسلی در برابر گسست نسلی
مسافر/ایستگاه بعد (۴۴ شعر)	دیروز سگی برای نگهبانی داشتم	تلاش برای روشننگری فکر مردم
	امروز	عقلانیت در زمان تجدد نیز لازم است
	نگهبانی برای سگم	انسان نباید عزت خود را فراموش کند
	راستی از نشانه‌های ظهور است وقتی	نگهداری سگ نمونه‌ای از تهاجم فرهنگی
	باد بی‌جهت بوزد	چالش‌های زندگی امروزی بسیار است
	ابر اهل گریه نباشد	به منجی عالم بشریت باور داشته باشید
		معنویت‌گرایی یک اصل است
		همدلی و دلسوزی واجب است

در گام دوم، واحدهای معنایی مُستخرج (۳۳۲ مفهوم اولیه) از مجموعه اشعار ترانک‌ها و مسافر/ایستگاه بعد اثر غلامرضا کافی در قالب ۳۶ مقوله‌ی فرعی خلاصه و دسته‌بندی شدند که تنها نمونه‌ای از آن در جدول زیر ارائه شده است:

جدول شماره‌ی ۲. دسته‌بندی واحدهای معنایی

مفاهیم اولیه	مقوله‌ی فرعی
تفاوت‌های نسلی اجتناب‌ناپذیرند	آگاه‌سازی
همیشه، گذشته همراه ما خواهد بود	تقویت اندیشه‌ورزی
وجوب وفاق نسلی در برابر گسست نسلی	گفتمان‌سازی سبک زندگی اسلامی-ایرانی
به منجی عالم بشریت باور داشته باشید	تبیین معارف دینی
انسان نباید عزت خود را فراموش کند	جلوگیری از انحرافات فکری
تلاش برای روشنگری فکر مردم واجب است	روشنگری اذهان
نگهداری سگ نمونه‌ای از تهاجم فرهنگی	تبیین درست واقعیت‌های اجتماع

در گام سوم، بر پایه‌ی شباهت‌ها و تفاوت‌ها، مقوله‌های فرعی فشرده‌سازی شدند و در ۷ مقوله‌ی اصلی قرار گرفتند که ۶ مقوله‌ی اصلی (تبیین فرهنگی، اقتصادی، فکری، دینی، اجتماعی و سیاسی)، هسته‌ی مرکزی مدل مفهومی را تشکیل دادند. یک مقوله‌ی اصلی نیز به عوامل زمینه‌ساز جهاد تبیین اختصاص یافت. در گام چهارم، الگوی مفهومی جهاد تبیین از دل کوتاه‌سروده‌های غلامرضا کافی بر پایه‌ی بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در چارچوب زیر برآمد:

عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین:

بصیرت، اخلاق‌مداری، دین‌مداری، دانش و آگاهی، انقلابی‌گری، ولایت‌مداری، مدیریت

جهادی و عقلانیت

انواع جهاد تبیین:

فرهنگی، اقتصادی، فکری، دینی، اجتماعی و سیاسی

شکل شماره‌ی ۱. (کاوند، ۱۴۰۱: ۱۷۴)

۲.۲. نظریه پری نودلمن

پری نودلمن، نظریه‌پرداز کانا‌دایی ادبیات، بر این باور است که متن و تصویر باید نسبت به هم همسوگرا یا توسعه‌گرا باشند؛ وگرنه ارتباط میان آنان نارسا خواهد بود. همسوگرایی یعنی «تصویر و متن در راستای یکدیگر حرکت کنند؛ یعنی هر دو اطلاعات همدیگر را تأیید و یا تکمیل کنند» (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۹: ۷). توسعه‌گرایی به معنای آن است که «تصویر یا متن در راستای توسعه دادن و افزایش اطلاعات همدیگر باشد» (همان: ۱۱). «تأییدگری» و «مکملی» دو معیار اصلی تعیین‌کننده‌ی همسوگرایی متن و تصویر است. توسعه‌گرایی متن و تصویر نیز با چهار شاخصه‌ی «فرامتن-فرا تصویر»، «فزون‌متن-فزون تصویر»، «برون‌متن-برون تصویر» و «بیش‌متن-بیش تصویر» هویدا می‌شود (همان: ۱۱). از آنجاکه کتاب *مسافر/ایستگاه بعد* (۱۳۹۶) مصور نیست، تنها به واکاوی میزان رسایی تصاویر موجود در کتاب *ترانک‌ها* (۱۳۸۴) خواهیم پرداخت.

۲.۳. نظریه‌ی ترامنتیت ژرار ژنت

پیش از پردازش به نظریه‌ی «ترامنتیت» ژنت، لازم است که متفکران اصلی، منابع کلیدی و دیدگاه‌های مؤثر در شکل‌گیری این نظریه را شناسایی و بررسی کنیم. در دهه‌های آغازین سده‌ی بیستم میلادی، مکتب صورت‌گرایی روسی، رویکردی زبان‌شناختی به ادبیات داشت و آن را مسئله‌ای زبانی می‌دانست. این مکتب نقد ادبی، بدون در نظر گرفتن مضامین آثار، به ساختار (شکل ظاهری) آنان توجه داشت و رابطه‌ی آشکار و پنهان میان متون را عامل پیدایش تفاوت‌های ساختاری می‌دانست. بینامتنیت یکی از شاخه‌های نشانه‌شناسی است که «به نحوه‌ی تأثیر متن‌ها در شکل‌گیری یکدیگر یا درک و دریافت آن‌ها توجه می‌کند...» [و] اغلب، چگونگی رمزگذاری و فرایند رمزگشایی و دلالت‌پردازی را هدف مطالعه‌ی خود قرار می‌دهد» (نامورمطلق، ۱۳۹۵: ۱۱).

بینامتنیت، به‌زعم جولیا کریستوا (Julia Kristeva): «گذر از یک نظام نشانه به نظام نشانه‌ای دیگر است که متضمن تغییری در موضع نهادی، تخریب موضع قدیمی و شکل‌دهی یک موضع جدید خواهد بود» (آلن، ۱۳۸۰: ۸۲). این نظریه نوعی نگرش نو به متون و خوانشی جدید از آن‌ها بود که معنایی تازه را ایجاد می‌کرد. ترامنتیت ژنتی سرشتی وسیع‌تر از بینامتنیت دارد و کلان‌گزاره‌ای است که این خرده‌گزاره را نیز دربرمی‌گیرد. ترامنتیت به روشی نظام‌مند، روابط متون را در قالب پنج دسته‌ی بینامتنیت، پیرامنتیت، فرامنتیت، سرمنتیت و زبرمنتیت (بیش‌متنیت) قرار می‌دهد. بینامتنیت، به‌زعم ژنت، به رابطه‌ی هم‌حضور و درهم‌تنیدگی دو متن در یکدیگر گفته می‌شود. پیرامنتیت «به بررسی عناصر پیرامونی متن اصلی، اعم از متن‌ها و شبه‌متن‌ها با آن می‌پردازد» (قائمی، ۱۳۹۰: ۵۳). فرامنتیت همان رابطه‌ی انتقادی و تفسیری زیرمتن با زیرمتن است. به بیان دیگر، فرامنتیت «یک متن مفروض را با متن دیگر متحد می‌کند؛ به‌گونه‌ای که این متن مفروض، بدون اجباری به نقل کردن و درواقع گاه حتی بدون نام بردن از آن متن دیگر سخن می‌گوید» (آلن، ۱۳۸۰: ۱۴۹).

سرمنتیت همان چیزی است که در نظریه‌ی انواع ادبی معاصر باعنوان تداخل انواع مطرح می‌شود. این نگرش ناظر به این است که «هیچ گونه‌ی ادبی خالصی وجود ندارد. [به‌عنوان مثال] در یک رمان می‌تواند گونه‌های مختلفی همچون نمایشنامه، غزل و قصیده نمود یابد» (ودیجی، ۲۰۱۴: ۲۸۱). زبرمنتیت (بیش‌متنیت) «به‌جای تأکید بر هم‌حضور به برگزینی و تأثیر کلی و الهام‌بخش متون می‌پردازد» (نامورمطلق، ۱۳۸۶: ۹۴). در مجموعه اشعار ترانک‌ها (۱۳۸۴) و مسافر ایستگاه بعد (۱۳۹۶)، حضور گونه‌های دیگر ترامنتیت همچون پیرامنتیت، بیش‌متنیت و فرامنتیت چندان هویدا نبود. ازسویی واکاوی روابط بینامتنی کوتاه‌سروده‌ها نیز با نگرش به حجم آن‌ها در این جستار ممکن نبود؛ بنابراین تنها به بررسی وجوه سرمنتی در کوتاه‌سروده‌های برگزیده می‌پردازیم.

۳. تحلیل داده‌ها

روایت صادقانه‌ی حقایق و تشویق خوانندگان به بصیرت در راستای جهد تبیین و نهضت روشنگری، مهم‌ترین راهبردها و اهدافی هستند که در کوتاه‌سروده‌های غلامرضا کافی دنبال می‌شوند. ترانک‌های این شاعر از لحاظ طولی با سبک‌های پیشین، خراسانی، عراقی و هندی روابط سرمنتی دارند و بر پایه‌ی درون‌مایه‌های خود در ژانرهای گوناگون

غنائی، عرفانی و تعلیمی می‌گنجند. در بخش بعدی، مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز جهاد تبیین و وجوه سرمتنی در سروده‌های برگزیده را بررسی خواهیم کرد.

۳. ۱. عوامل زمینه‌ساز جهاد تبیین و وجوه سرمتنی در کوتاه‌سروده‌های برگزیده

۳. ۱. ۱. ولایت‌مداری، زمینه‌ساز جهاد تبیین / وجه عاشقانه‌ی سرمتنی

کوتاه‌سروده‌های غلامرضا کافی بر پایه‌ی آرمان‌های اسلامی، پیرامون ولایت‌پذیری و در مدار عشق‌ورزی به وارثان اهل بیت (علیهم‌السلام) می‌چرخند. بیشتر آثار ادبی وی، شاکله‌ای عاشقانه دارند و بیانگر باوری عمیق به ولایت و مایه‌ی روشنگری نسل جوان هستند. کوتاه‌سروده‌ی «دمعشق» از مجموعه‌ی مسافر/ایستگاه بعد، تلمیحی به جمله‌ی ماندگار حضرت زینب (س) پس از عاشورا دارد که بازتاب عشق این شاعر به خاندان ولایت و تلاش جهادگرانه‌ی وی در راه تبیین آموزه‌های حسینی به مخاطبان است:

زینب: و مَا رَأَيْتُ إِلَّا جَمِیلاً

عشق تنها قافیه‌ی دمشق است (کافی، ۱۳۹۶: ۹۳)

ولایت‌مداری زیرشاخه‌ی تبیین سیاسی در الگوی مفهومی جهاد تبیین از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) و راهکاری اثربخش در مقابله با جنگ ترکیبی دشمن است. ایشان بازه‌ی عاشورا تا اربعین را فراز مجاهدت تبیینی خاندان اهل بیت (ع) دانسته‌اند: «این حرکت عظیم، این صبر فوق‌العاده‌ی خاندان پیغمبر به پیشوایی زینب کبری (سلام‌الله‌علیها) و امام‌سجاد (علیه‌السلام) بود که توانست حادثه‌ی کربلا را ماندگار کند و به معنای واقعی کلمه این تبیین مکمل آن فداکاری بود» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۷/۵).

شاعر اندیشه‌ی عرفانی خود را در قالبی حماسی و با اشاره به حضور مدافعان حرم در دمشق، پایتخت سوریه، بیان می‌کند. حضور داعش در سوریه، عراق و تهدیدات بالقوه‌ی آن علیه ایران یکی از مهم‌ترین موضوعات روز است که در اشعار کوتاه این شاعر نیز بدان پرداخته شده است و نقش بسزایی در بیداری و آگاهی مخاطبان از استکبار جهانی دارد. از نظر گونه‌شناسی، سرمتن وجه عاشقانه‌ی ترانک‌های غلامرضا کافی در غزل‌های سبک هندی دیده می‌شود. وجود آرایه‌ی لفظی جناس مدّیل میان واژگان عشق و دمشق یکی از ابزارهای ایجاد موسیقی کلامی در این کوتاه‌سروده است. وی در ترانک «ظهور»، عشق ولایی خود به منجی عالم بشریت (عج) را که نماد ولایت‌مداری اوست، چنین آشکار می‌کند:

نرگس گل زمستان است

زمستان است

گل نرگس! (کافی، ۱۳۸۴: ۱۶)

شناخت جامعه‌ی هدف و مخاطب‌شناسی، مهم‌ترین پایه‌های جهاد تبیین هستند. مضمون اصلی این سروده موعودگرایی است که یکی از عناصر سازنده‌ی امید در جامعه‌ی کنونی و مخاطبان نسل نو قلمداد می‌شود. در کلام سکان‌دار انقلاب، «امید بزرگ‌ترین قوه‌ی محرکه‌ی انسان است...، امروز دشمنان ما که از برخورد چهره‌به‌چهره با این ملت مأیوس‌اند...، سعی می‌کنند افق را تیره‌وتر نشان دهند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۶/۷/۲۴).

غلامرضا کافی با مهارت ویژه‌ای از آرایه‌ی لفظی طرد و عکس، تکرار واژگان لخت اول با تقدم و تأخیر در لخت دوم، بهره می‌گیرد و به کلام خود رونق می‌بخشد. در این ترانک، واژه‌ی نرگس دو بار تکرار شده که هم به معنای گل و هم استعاره از وجود مقدس امام زمان (عج) است.

شاعر با تکیه بر لایه‌های معنایی پنهان این واژه باورهای شیعیان را در جامعه‌ی بزرگ اسلامی ترویج می‌دهد. درواقع «تکرار و ریشه‌دار کردن و ابتدای به محک‌مات در امر تبیین و تبدیل آن به یک منظومه‌ی مقبول فکری، از شروط تبیین درست و صحیح است. فقط در این صورت می‌توانیم از مسیر تبیین به گفتمانی غالب در جامعه برسیم» (ایمانی‌پور، ۱۴۰۲: ۱). تصویر این شعر تنها بخشی از متن را تأیید می‌کند که گلی شبیه نرگس و نماد زمستان است؛ ولی هرگز لایه‌ی معنایی پنهان آن را از جنبه‌ی سردی روابط انسانی و امید به ظهور حضرت ولیعصر (عج) هویدا نمی‌کند. متأسفانه تصویرگر در انتقال مفاهیم شعر بالا به مخاطبان یاری نمی‌رساند و میان متن و تصویر نوعی نارسایی وجود دارد (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره‌ی ۱). نام پرندگان بخشی از هنر نمادپردازی غلامرضا کافی را تشکیل می‌دهد. ویژگی‌های طبیعی و نمادین پرندگان در کنار آموزه‌های مذهبی و فرهنگی مرتبط با آن‌ها تأثیر بسیاری در تبیین مفاهیم ولایت‌مداری به مخاطبان دارد. در ترانک «تقدیر»، برداشت‌های نوآورانه‌ی شاعر از پرندگان از توان ادبی و لطافت طبع وی سرچشمه می‌گیرد:

پنجره‌ی باز خوابگاه حافظیه:

سازمان غله و شاهچراغ

بعضی کبوتر حرمند، بعضی‌ها کفتر سیلو (کافی، ۱۳۸۴: ۸)

عشق به شاهچراغ، حضرت احمدبن موسی (ع)، کافی را بر آن می‌دارد تا به تبیین جایگاه اخلاص در ولایت‌مداری بپردازد. این شاعر، مؤمنان را بسان کبوتران می‌بیند که دلباخته‌ی گردش به دور حرم ولایت هستند. شهیدحاج قاسم سلیمانی در وصیت‌نامه‌ی خویش، به تبیین جایگاه ولایت فقیه و نظام جمهوری اسلامی در جهان امروزی پرداخته است: «امروز قرارگاه حسین‌بن‌علی (ع)، ایران است. بدانید جمهوری اسلامی حرم است و این حرم اگر ماند، دیگر حرم‌ها می‌مانند. اگر دشمن این حرم را از بین برد، حرمی باقی نمی‌ماند، نه حرم ابراهیمی و نه حرم محمدی (ص)» (سلیمانی، ۱۴۰۲: ۱۵). تصویر این کوتاه‌سروده تا جایی که کبوتر و گنبدی را نشان می‌دهد که به‌ترتیب نمادهای عشق معنوی و دین هستند، نقش تأییدگری اطلاعات متن را اجرا می‌کند؛ اما هیچ نشانه‌ی دیداری در این تصویر موجود نیست که با نشانه‌های زبانی شعر یعنی واژگان «خوابگاه»، «سازمان غله» و «سیلو» بپیوندد و چرخش ناگهانی چشمان مخاطب را از متن به تصویر کشاند. اعلام جغرافیایی همچون «حافظیه» و «شاهچراغ» که در بافت قدیم شهر شیراز قرار دارند، به‌هیچ‌وجه در تصویر پوشش داده نشده‌اند و نارسایی تصویر مانع درک بخش عمده‌ی این شعر توسط مخاطب می‌شود (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره‌ی ۲). در ترانک «مرد»، حضرت علی (ع)، نماد عاشق و جهادگر راستین معرفی می‌شود:

در رکوع

کمان زه کشیده بود

تیر از پای نمازش در آوردند (کافی، ۱۳۸۴: ۱۴)

مقام معظم رهبری در بیانات خود بر اخلاص امیرالمؤمنین تکیه می‌ورزند و ایشان را الگویی برای نسل معاصر معرفی می‌کنند: «بنده‌ی خالص خدا. این، آن چیزی است که من و شما باید رشح‌های از آن را در عمل و زندگی خود از علی‌بن‌ابی‌طالب بیاموزیم و عمل کنیم» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۰/۱/۱۶). تصویر مربوط به این ترانک با دربرگرفتن نام مقدس «علی» در مرکز، ردای حضرت امیر(ع) در پایین آن و تیرهایی در پیرامونش، با متن هم‌پیوندی دارد و اطلاعات آن را تأیید می‌کند (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره‌ی ۳). در نگاه شاعر، تنها معیار هدایت و راه نجات، چیزی به جز ولایت‌پذیری و پیروی از منویات امامین انقلاب نیست. کافی بر این باور است که مردان ولایت‌مدار از مادرانی انسان‌ساز تربیت می‌شوند و برای عروج خویش نیازمند همسرانی دلسوز هستند. ترانک «حصه» بازتاب احساسات درونی شاعر به همسر خویش است:

پروانه سهم من است

چنان که پرواز

سهم پرنده از خلقت (کافی، ۱۳۸۴: ۵۴)

ولایت‌پذیری برجسته‌ترین ویژگی خانواده‌ی دینی است و بانوان نقشی کلیدی در نهادهای فرهنگی ولایت‌پذیری در همسران و فرزندان خود دارند. در این ترانک، واژه‌ی «پروانه» معنایی دوگانه دارد که هم به همسر شاعر و هم به پرنده‌ی نمادین هنر و ادبیات ایران بازمی‌گردد. پروانه «نماد زندگی دوباره و تغییر و تبدیل از مرحله‌ای به مرحله‌ی دیگر است» (کاظم‌پور و عابد‌دوست، ۱۳۹۸: ۱۷۱). شاعر با چنین بال‌های توانمندی می‌تواند از کالبد خاکی خویش بیرون آید و تا درگاه حضرت عشق پرواز کند. تصویر این ترانک از مرز تأییدگری فراتر نمی‌رود؛ زیرا به ترسیم شمایل عشاق و یک پرنده در دامن زن بسنده می‌کند (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره‌ی ۴). کافی بار دیگر در ترانک «پروانه»، با بهره‌گیری از کمترین واژگان، اهمیت عشق همسران به یکدیگر را در سبک زندگی اسلامی تبیین می‌کند. وی عاشقانه چنین می‌سراید:

ای زیبای اهورایی

دوستت دارم

چنان که آتش را در زمستان (کافی، ۱۳۸۴: ۵۲)

واژه‌ی «زمستان» در محور افقی با شعر «زمستان»، سروده‌ی مهدی اخوان ثالث، ارتباط بینامتنی دارد:

زمین دلمرده، سقف آسمان کوتاه،

غبار آلوده مهر و ماه،

زمستان است (اخوان ثالث، ۱۳۷۹: ۱)

زندگی به سبک اسلامی، نماد ولایت‌پذیری است. رهبر معظم انقلاب به جوانان سفارش فرموده‌اند: «سبک زندگی اسلامی-ایرانی را در اندیشه و عمل دنبال کنید... سبک زندگی شعبی دارد؛ یکی از مهم‌ترین اهداف دشمنان ملت ایران و دشمنان اسلام این است که سبک زندگی مسلمان‌ها را عوض کنند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۴/۱۲). تصویر این ترانک بازتاب برخی از واژگان کلیدی متن است و مفاهیم استعاری همچون «آتش» و «زمستان» را به‌هیچ‌وجه

در خود ندارد؛ از این رو نارسایی این تصویر در ارتباط با متن محرز است (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره ۵). کافی به مدد عشق، راه ناهموارِ جهد تبیین و توأسی به حق را بر خود هموار می‌کند.

۳. ۱. ۲. آگاهی، زمینه‌ساز جهد تبیین / وجه تعلیمی سرمتنی

شاعر حوزه‌ی ادبیات پایداری باید آگاهی لازم نسبت به زمینه‌های شکل‌گیری چالش‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی داشته و زبان گویای زمانه‌ی خویش باشد. رهبر معظم انقلاب فرموده‌اند: «کسی که زمانه را می‌شناسد، یعنی وقتی اوضاع و احوال و محیط خود و محیط پیرامونی‌اش و محیط جهان را می‌داند...، دچار اشتباه نمی‌شود» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۶/۲). به‌زعم ایشان، «داشتن آگاهی»، «راه‌اندازی هیئت‌های اندیشه‌ورز» و «آتش به اختیار بودن» را از الزامات جهد تبیین و برای موفقیت در جنگ نرم ضروری دانسته‌اند (رک. نصیری‌فرد، ۱۴۰۱: ۶۸). در ترانک «باشو»، غلامرضا کافی با بهره‌گیری از آرایه‌ی ادبی ترصیع معنایی به‌وسیله‌ی ترکیبات متوازی «شکوفه‌های گوجه» و «سیم خاردار» به مهم‌ترین اصل در جهد تبیین اشاره می‌کند که همان زمان آگاهی و تسلط به مقومات و زمینه‌ها است:

باشو از شکوفه‌های گوجه می‌گوید

من از سیم خاردار

شاعر زمان خود باید بود (کافی، ۱۳۸۴: ۲۶)

در تقابل با باشو، دیدگاه کافی به ادبیات واقع‌گرایانه است و خود را در بند مسایل جزئی گرفتار نمی‌کند. آرمان هنری وی زدودن کاستی‌های فرهنگی در مسیر جهد تبیین است. افق دید وی همسو با بیانات رهبر معظم انقلاب است: «اگر بنا باشد یک شاعر هم مثل دیگران گول بخورد، فریب بخورد و بی‌بصیرتی به سراغش بیاید، این خیلی دون شأن یک انسان هنری و یک انسان فرهنگی است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۶/۱۴). کوتاه‌سروده‌های غلامرضا کافی، بازگویی اشعار سنتی و پیشین وی به سبک امروزی و در شمایل سخنان نغز است. ترانک‌های تعلیمی این شاعر با اشعار تعلیمی سبک عراقی و اندرزهای آموزنده‌ی گذشتگان رابطه‌ی سرمتنی دارد. تصویر این شعر همگام با متن حرکت و آن را تأیید می‌کند؛ اما تصویرگر، تنها دو نفر را به‌عنوان شاعر کشیده که یکی در کنار بوته‌های گوجه و دیگری در کنار سیم خاردار نشسته است. این تصویر نمی‌تواند اطلاعاتی فراتر از متن را در اختیار مخاطب قرار دهد. همسوگرایی در اینجا از نوع «تصویر و متن تأییدگر» است که نقشی در تکمیل‌کنندگی، توسعه یا افزایش اطلاعات درون‌متن ندارد (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره ۶). کافی در کوتاه‌سروده‌ی «آگاهی» از زحمات و بار سنگین روشنگری سخن می‌گوید:

من با نهضت سوادآموزی مخالفم

وقتی

تمام زحمت از دانستن است! (کافی، ۱۳۹۶: ۲۴)

مقام معظم رهبری (دامه توفیقاته) که «تبیین» و «مقاومت» را دو رکن اساسی حیات جهادی خویش قرار داده‌اند، چنین فرموده‌اند: «روشنگری جدا از مبارزه، خشک و بی‌روح [و] مبارزه‌ی بدون روشنگری منجر به ارتجاع» خواهد شد (آیت‌الله‌خامنه‌ای، ۱۴۰۰: ۵۹). این کوتاه‌سروده با ابیات زیر از مولوی رابطه‌ی بینامتنی دارد:

عقل آمد و پند عاشقان پیش گرفت در ره بنشست و رهزنی کیش گرفت

چون در سرشان جایگه پند ندید پای همه بوسید و ره خویش گرفت
(مولوی، ۱۳۷۶: ۱۳۴۳)

کافی در کوتاه‌سروده‌ی «منتقد»، آگاهی و دانش را شروطی لازم برای جهاد تبیین می‌داند؛ اما جهادگر تنها همچون
بره‌ی بی‌پناهی است که طعمه‌ی گرگ‌صفتان روزگار خواهد شد:

این روزها
زبان بسته آسوده‌ترم
که نفیر بره‌ی تنها
فقط گرگ را خبر می‌کند! (کافی، ۱۳۹۶: ۹۱)

از گذشته تاکنون، تقابل‌های روساختی و ژرف‌ساختی در زبان، نقشی کلیدی در آفرینش‌های ادبی و پرورش معانی
داشته‌اند. درواقع «یکی از عملکردهای بنیادین ذهن آدمی خلق تقابل‌ها است» (برتنس، ۱۳۸۴: ۷۷). حضور تقابل دوگانه
در سطح واژگانی میان «بره» و «گرگ»، نگرش اجتماعی شاعر را برای مخاطبان تبیین می‌کند و در سطح فرهنگی بر
آگاهی آنان می‌افزاید. در کوتاه‌سروده‌ی «بم»، کافی با هدف رشد آگاهی خوانندگان، به‌ویژه نسل جوان، دریچه‌ای
به‌سوی نهضت بیداری اسلامی و نظریه‌ی مقاومت می‌گشاید:

بیداری ضرورت عصر است
زلزله فاجعه نیست،
خواب فاجعه است (کافی، ۱۳۹۶: ۳۷)

مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، غفلت از دشمن‌شناسی را به خواب‌رفتگی تعبیر فرموده‌اند: «یکی از خطراتی که هر
ملّتی را تهدید می‌کند، این است که دشمن خودش را دشمن نداند یا دوست بداند یا بی‌طرف بداند؛ این خطر خیلی
بزرگی است. این خواب‌رفتگی است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶/۷/۲۶). کافی با بهره‌گیری از تقابل واژگانی
میان «بیداری» و «خواب»، تفاوت «آگاهی» و «غفلت» از مسائل روز را برای خوانندگان تبیین می‌کند.

۳. ۱. ۳. اخلاق‌مداری، زمینه‌ساز جهاد تبیین / وجه شکوایی سرمتنی
دلسوزی، خیرخواهی، همراهی و همدلی مهم‌ترین روش‌های ارتباط اخلاقی غلامرضا کافی با مخاطبان است. وی در
کوتاه‌سروده‌ی «دارایی» خود را چنین معرفی می‌کند:

مردم از داشتن دوست
خوشحال‌اند

من از دوست داشتن (کافی، ۱۳۹۶: ۱۱۶)

این کوتاه‌سروده در لایه‌های زیرمتنی (Hypotext)، با بیت زیر از غزلیات سعدی رابطه‌ی بینامتنی دارد:
به جهان خرم از آنم که جهان خرم ازوست عاشقم بر همه عالم که همه عالم ازوست
(سعدی، ۱۳۲۱: ۱۱۸)

رهبر معظم انقلاب با توجه به اشعار سعدی، هرگونه جداسازی جنبه‌ی زیبایی‌شناختی شعر از جنبه‌ی تعهد اخلاقی
آن را ناشیانه و مغالطه‌ی ناشی از غفلت یا کم‌سوادی دانسته‌اند. ایشان می‌فرمایند: «در بوستان شما نگاه کنید، این هنر

فاخر فوق‌العاده برجسته همیشه در خدمت اخلاق، در خدمت تعلیم، در خدمت تعهد [است]؛ از اوّل تا آخر بوستان این جوری است، [یعنی] هنر شعر در خدمت اخلاق است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۲/۳۰). روابط بینامتنی متون ادبی موجب تقویت آموزه‌های اخلاقی در راه جهاد تبیین می‌شوند. اقناع مخاطب یکی از نکات مهم در تبیین و تکنیک پلِ طلایی نیز یکی از جالب‌ترین روش‌های متقاعدسازی است (نصیری‌فرد، ۱۴۰۱: ۱۲۸). در کوتاه‌سروده‌ی «کشف»، شاعر با استفاده از این روش و با «پرهیز از جدال»، از علاقه‌مندی‌های مخاطب پلی می‌سازد تا راه اقناع را چنان بر او هموار کند که در پایان اهمیت هویتی حجاب برای وی تبیین شود:

کشف کرات

کشف اتم

کشف حجاب

ما هم سهمی داریم! (کافی، ۱۳۹۶: ۲۵)

حجاب شیوه‌ای از مدیریت بدن است که ارتباط تنگاتنگی با نگرش اخلاقی فرد دارد. مقام معظم رهبری (مدظله العالی)، مسئولان رسانه‌ای کشور را ملزم به جهاد تبیین به‌ویژه درباره‌ی حجاب فرموده‌اند: «همان حربه‌ای را که افراد موردنظر شما [مدیران رسانه‌های معاند] برای سست کردن اعتقاد به حجاب به کار می‌برند، شما هم به کار ببرید؛ یعنی شما درباره‌ی حجاب بنشینید واقعاً تحقیق کنید، فکر کنید...» به ترویج دیدگاه خودتان پردازید (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۷۷/۱۲/۴). در کوتاه‌سروده‌ی «طنز»، کافی از نمونه‌های عینی و قابل فهم برای تبیین نقش خانواده در دیده‌بانی دقیق و رصد رفتار کودکان بهره گرفته است:

دخترکم که تازه تاتی می‌کند

راه افتاد برود

تاتو کند! (کافی، ۱۳۹۶: ۹۲)

در این کوتاه‌سروده، کافی توجه مخاطبان را به تأثیرات رفتاری نسل‌ها بر یکدیگر و اهمیت تربیت از دوران خردسالی جلب می‌کند که یکی از اصول و روش‌های تبیین است. رهبر حکیم انقلاب، برخورداری از نگاه تربیت‌محور در خانواده را یکی از ضرورت‌های جهاد تبیین بیان فرموده‌اند: «خانواده یک کانون گرم و پربرکتی است که قوی‌ترین پایه‌های تربیت انسان در این کانون گذاشته می‌شود...» در چنین کانون مبارکی محور کیست؟ مادر» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱۱/۱۵). یکی از ابزارهای محتوایی در ساختارهای تبیین، روش استدلال است که به سه گونه‌ی استقرایی، قیاسی و تمثیلی تقسیم می‌شود (نصیری‌فرد، ۱۴۰۱: ۱۰۲). در ترانک «شرط»، کافی به روش استقرایی تلاش می‌کند تا از واقعیت‌های جزئی به قانونی کلی دست یابد. وی مسیر حرکت خود را از جزء، وسایلی مانند کولر و بخاری شروع می‌کند تا به کل، رفتار اخلاق‌مدارانه برسد و مزایای آن را برای مخاطبان تبیین کند:

کولر رانده‌ی بام

بخاری دنج اتاق

گرم اگر باشی دلخواهی (کافی، ۱۳۸۴: ۱۲)

غرور و خودبرتربینی یکی از عوامل سردی در معاشرت با مردم است؛ البته مقام معظم رهبری در تبیین حدیث معروف از پیامبر اکرم (ص) درباره‌ی خوش خلقی «خياركُمُ احْسَنُكُمْ اخلاقاً الذين يالفون و يؤلفون»، فرموده‌اند: «فرد مؤمنی که وظایف خود را انجام می‌دهد و حسن خلق هم دارد، بر مؤمنی که خوش اخلاق نیست برتری دارد» (ابن شعبه، ۱۳۸۴: ۴۵).

در کتاب تفره سپید، فروتنی و خودشکنی مهم‌ترین شرط دستیابی به رشد اخلاقی بیان شده است: «غرور وقتی به انسان قیمت و ارزش و آبرو و اعتبار می‌دهد که شکسته شود، همان‌طور که گردو یا بادام وقتی شکسته می‌شوند قیمت و ارزش بیشتری پیدا می‌کنند....، تنها کسی رشد می‌کند که حاضر باشد از لاک و پوسته و حصار خود بیرون زند» (رنجبر، ۱۳۹۴: ۷۹). ترانک بالا، عناصر تصویری شعر تابستان را در خود جای داده؛ هرچند با اراده‌ی جزء به جای کل از پره‌های کولر در نقاشی بهره گرفته است، هیچ اثری از بخاری یا حتی ریزنقشی که گرما را به ذهن بیاورد در آن نیست؛ بنابراین تصویر موجود حتی به‌اندازه‌ی تأییدگری نیز با متن همسو نیست و در انتقال اطلاعات به مخاطب و تعامل اثربخش وی نارسا است (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره‌ی ۷).

غلامرضا کافی با بهره‌گیری از آرایه‌های ادبی حس‌آمیزی و تشخیص در ترانک «خیابان»، بر نقش ارتباطات کوتاه کلامی در شکل‌گیری جامعه‌ی سالم، شاد و پویا تکیه می‌کند. این شاعر به ادکلن‌ها جان می‌بخشد و آنان را نماد نسل نو می‌داند که «بی تفاوت از کنار هم می‌گذرند». محصول بی تفاوتی افراد جامعه به یکدیگر، فقدان «عطر سلام» است. کافی بر این باور است که تفاوت‌های فردی و نسلی نباید موجب زوال ارزش‌های فرهنگی شوند:

ادکلن‌های متفاوت

بی تفاوت از کنار هم می‌گذرند

عطر سلامی نمی‌شنوی (کافی، ۱۳۸۴: ۴۶)

شاعر در این کوتاه‌سروده «به نمایش تقابل شرایط ناشی از مدنیت مدرن با بدویت سنتی همت گماشته است؛ پس از تئوری «رسانایی شعر» ناخودآگاه دفاع نموده است» (شکارسری، ۱۳۹۰: ۱۲۸). تصویرگر این ترانک با بهره‌گیری از توانالیه‌ی خاکستری، طیفی از ملایم تا غلیظ و تند این رنگ را به نشانه‌ی رایحه‌ی ادکلن و بوی عطر ترسیم کرده است. باین حال هیچ سرنخ دیداری در تصویر وجود ندارد که مخاطب را به مفاهیم انتزاعی «بی تفاوتی» و «تقابل سنت با مدرنیته» رهنمون شود؛ بنابراین تصویر نه همسوگرا و نه توسعه‌گرا بلکه کاملاً نارسا است (نک. پیوست مقاله، تصویر شماره‌ی ۸). در ترانک «پرسه»، شاعر از آرایه‌ی معنوی ایهام استفاده کرده است تا بار دیگر به آسیب‌پذیری اخلاقی کاربران فضای مجازی اشاره کند:

به راه «مالرو» می‌روم

ولگردی را با وبگردی

مدرن کرده‌ام! (کافی، ۱۳۹۶: ۱۱۴)

افراد سوار بر آن‌هاست و هم نام نویسنده‌ای که نماد مدرنیته است. جناس ناقص اختلافی میان واژگان «ولگردی» و «وبگردی» همین نکته را به ذهن خوانندگان متبادر می‌سازد. شاعر بر این باور است که فضای مجازی باید در جهت حفظ زنجیره‌ی تواصی به بصیرت به کار گرفته شود؛ وگرنه جایگاهی برای گذران بیهوده‌ی زمان بیش نیست. مقام

معظم رهبری بر خودسازی اخلاقی پیش از استفاده از فضای مجازی تأکید فرموده‌اند: «به اخلاق خودمان هم برسیم. اخلاق اهمیتش از عمل هم بیشتر است. فضای جامعه را فضای برادری، مهربانی، حسن‌ظن قراردهیم» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۶/۲۹). ایشان به ظرفیت‌های فضای مجازی توجه ویژه‌ای دارند و بر این باورند که از این ابزار می‌توان به شیوه‌ای اخلاقی برای جهاد تبیین بهره گرفت: «از فضای مجازی استفاده کنید برای امیدآفرینی، برای توصیه به صبر، برای توصیه به حق، برای بصیرت‌آفرینی، برای توصیه به خسته نشدن، تنبلی نکردن، بیکاره نماندن و مانند این‌ها» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱).

در کتاب *جهاد تبیین در شرایط جنگ ترکیبی دشمن* (۱۴۰۱)، سیامک باقری از پنج ستون راهبردی سخن می‌گوید که با هم‌افزایی و به‌شکل یک پیکره به ایران هجوم آورده‌اند. در این میان، فضای مجازی یکی از اصلی‌ترین سلاح‌های رسانه‌ای در جنگ شناختی و روانی علیه ایران است. پدیده‌ی اینترنت یکی از این فناوری‌های غرب است که همچون شمشیری دو لبه، هم قدرت ویرانگری و هم توان سازندگی اخلاقی دارد. رهبر معظم انقلاب، بر رعایت اخلاق رسانه‌ای تأکید فرموده‌اند: «از این کاری که بعضی‌ها در فضای مجازی... انجام می‌دهند که با دشنام، با تهمت و فریب و دروغ با افکار عمومی مواجه می‌شوند، باید به شدت اجتناب کرد» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۷/۵). در کوتاه‌سروده‌ی «هبوط» از *مسافر/ایستگاه بعد*، کافی بدون تعارف از رنگ‌باختگی برخی ارزش‌ها در اجتماع کنونی سخن می‌گوید و راه‌حل را در چنگ زدن به ریسمان خداوندی و تقویت دوباره‌ی ایمان تبیین می‌کند:

زیر همه چیز خالی شده است

حتی ابروی مردان! (کافی، ۱۳۹۶: ۴۶)

این کوتاه‌سروده، تلاش جهادی در جهت تبیین چهره‌های نفاق و هشدار برای بهبود وضعیت موجود است. کافر، کفر خود را نمایان می‌کند؛ اما منافق، کفر را در جامه‌ی اسلام پنهان کرده است. پیامبر اکرم (ص) فرموده‌اند: «إِنَّ أَخَوْفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ بَعْدِي كُلُّ مُنَافِقٍ عَلِيمِ اللِّسَانِ»: «همانا ترسناک‌ترین چیزی که بر شما برای بعد از خودم می‌ترسم، افراد منافق زبان‌باز هستند» (مجلسی، ۱۳۶۱: ۱۱۰).

در این ترانک، بهره‌گیری شاعر از آرایه‌ی معنوی اغراق مرز میان واقع‌گرایی و یک‌سونگری را به نازکی یک مو کرده است. در نگاه نخست به نظر می‌رسد که شاعر با آوردن صفت مبهم «همه‌چیز» قصد زیاده‌روی در نکوهش کاستی‌های موجود دارد. به‌زعم مقام معظم رهبری، موضع‌گیری نباید موجب و موجد فساد باشد: «اما بیان حقایق جوری که مردم را آگاه کند، مسئولین را آگاه کند...، مَرُّ حقیقت و آنچه وظیفه‌ی انسان است که باید در مقابل خدای متعال جواب بدهد، آن را در نظر بگیریم؛ متوجه سوال پروردگار باشیم» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۱۲/۲۰). همسو با فرامین رهبر معظم انقلاب مبنی بر مطالبه‌گری و تبیین آرمان‌های اسلامی، کافی از کاستی‌ها و کجروی‌ها گلایه می‌کند. در ترانک «نتیجه»، کافی «در قامت یک معترض به نظام ذهنی حاکم بر اذهان عمومی، از دنیای پس از جنگ می‌گوید» (کرونی، ۱۳۸۵: ۱). این ترانک، تلنگری به نسل نو در راه رسیدن به وضع مطلوب است:

جنگیدیم تا راه باز شود

دکمه‌ها باز شد (کافی، ۱۳۸۴: ۵۶)

ادبیات پایداری کمینه‌گرا پیوندی ناگسستنی با مردم دارد و بر بنیان مردانگی، وطن‌دوستی و نیک‌خواهی شکل گرفته است. لحن گزنده و دردانگیز غلامرضا کافی در کوتاه‌سروده‌ها بیانگر ریشه‌های سرمتنی این آثار ادبی در هجویت موجود در قصیده‌ها و مثنوی‌های سبک خراسانی قلمداد کرد. با این تفاوت که شاعر برگزیده از به‌کارگیری واژگان رکیک پرهیز می‌کند و حسّ امید را در سایه‌ی تبیین تاریکی‌های اجتماع، کاستی‌ها و تلاش برای اصلاح آن‌ها در مخاطبان می‌پروراند. وحیدی‌منش بر این باور است که «در نگاه ابتدایی، جمع اخلاق با سیاست ناممکن به نظر می‌رسد؛ زیرا اخلاق از فضایل، صفات و افعال حسنه سخن می‌گوید؛ درحالی‌که سیاست، دغدغه قدرت و اعمال سلطه را در سر می‌پروراند...» می‌توان با یک بازنگری در تعریف سیاست، اخلاق را در کانون سیاست جای داد؛ ازاین‌رو سیاستی که بر محور اخلاق سرو سامان می‌یابد، «سیاست اخلاقی» نام دارد (وحیدی‌منش، ۱۳۸۷: ۷۷).

این نوع سیاست در سرشت خود مردم‌سالار، دغدغه‌مند و تحول‌خواه است. عناصر تصویری ترانک «نتیجه»، تنها با آوردن چهار دکمه‌های لباس و چهار تیر به بخش کوتاهی از مضمون شعر اشاره کرده است و بیننده به هیچ‌وجه نمی‌تواند بدون خواندن متن به مضمون آن دست یابد؛ بنابراین در انتقال اطلاعات به مخاطب و تعامل اثربخش با وی نارسایی بالایی دارد (رک. پیوست مقاله، تصویر شماره‌ی ۹). غلامرضا کافی مخاطبان خود را به بهره‌وری بهینه از این ابزار سفارش می‌کند؛ هرچند که خود از جوانب نصیحت‌گری و نافرمانی برخی افراد آگاه است. کوتاه‌سروده‌ی «نصیحت»، لجبازی را مانع اصلی خودسازی و تعالی شخصیت بیان می‌کند:

نصیحت عینک است و سمعک

برخی روی چشم می‌گذارند

بعضی‌ها پشت گوش می‌اندازند (کافی، ۱۳۹۶: ۱۱۰)

شاعر در این ترانک تلاش می‌کند تا نقش خیرخواهی، همگرایی و همنوایی را در پیشگیری و کاهش ناهنجاری‌های اخلاقی تبیین نماید.

۳. ۱. ۴. مدیریت جهادی، زمینه‌ساز جهاد تبیین / وجه انتقادی سرمتنی

غلامرضا کافی با شیوه‌ای روزآمد به تبیین چالش‌های اقتصادی-اجتماعی کشور می‌پردازد که بخشی از آن‌ها در تحریم‌های ستمگرانه‌ی قدرت‌های استکباری و بخش دیگری را در سوء مدیریت‌های داخلی ریشه دارند. امام‌خامنه‌ای فرموده‌اند: «در زمینه‌ی عدالت باید تلاش کنیم، باید کار کنیم، باید از خداوند متعال و از مردم عذرخواهی کنیم. درمورد عدالت مشکل داریم و ان شاء الله، با همت مردان و زنان کارآمد و مومن، در این ناحیه هم پیشرفت خواهیم کرد» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۶/۱۱/۲۹). کوتاه‌سروده‌های انتقادی غلامرضا کافی از لحاظ سرمتنی با سبک نو و قالب شعری نیمایی ارتباط دارند که پرداختن به مسائل اجتماعی بارزترین ویژگی آن است. در کوتاه‌سروده‌ی «امارت» از مجموعه اشعار مسافر/ایستگاه بعد، غلامرضا کافی با پیروی از اصل مطالبه‌گری، هرگونه تبعیض از سوی مدیران کشور را نکوهش می‌کند. وی به دنبال تبیین جایگاه عدالت اجتماعی در جامعه‌ی اسلامی است که یکی از مهم‌ترین موضوعات چالش‌آفرین در دوران کنونی است:

فقر بیداد می‌کند

فرق بیداد می‌کند

عدالت علوی، عمارت حلبی! (کافی، ۱۳۹۶: ۱۰۷)

آرایه‌ی جناس میان «فقر» و «فرق» و «عدالت» و «عمارت» در این سروده با آرایه‌ی تکرار در جمله‌واره‌ی «بیداد می‌کند» آمیخته و تقویت می‌شوند تا اندیشه‌های اخلاقی شاعر را به گوش مخاطبان برسانند. این سروده، سرشت واقعی ارزش را وابسته به اندیشیدن می‌داند؛ چون «انسان، مسئول معنا بخشیدن به زندگی خویش است. انسان بودن یعنی پاسخ‌گویی به وضعیت‌های زندگی، پاسخ دادن به پرسش‌هایی که در هر وضعیت مطرح می‌شوند. انسان بودن یعنی پاسخ دادن به این ندها» (فرانکل، ۱۳۹۰: ۱۲۱).

در کوتاه‌سروده‌ی دیگری از همین مجموعه با عنوان «برعکس»، کافی بر پایه‌ی روحیه‌ی جهادی و با تکیه بر عنصر تبیین، از عملکرد برخی اشخاص گلایه می‌کند:

عکس شهدا را بغل کرده‌ایم

عکس شهدا

عمل کرده‌ایم! (کافی، ۱۳۹۶: ۹۰)

یکی از الزامات مدیریت جهادی، شناخت بسترهای جهاد تبیین است تا جهادگر بتواند به مدد آن‌ها بدبینی‌های مخالفان را بزدايد و آنان را جذب کند. در کوتاه‌سروده‌ی «انتظار»، کافی از «گفت‌وگو» برای ارتباط‌گیری و طرح ایده‌های خود با مخاطبان بهره می‌گیرد:

نظر شما چیست؟

اگر آقا بیاید

برای آقازاده‌ها بد خواهد شد! (کافی، ۱۳۹۶: ۲۲)

وجود آرایه‌ی جناس مُدَّیَل و تقابل واژگانی میان «آقا» و «آقازاده»، بیش از جاذبه‌ی زیبایی‌شناختی، نشانگر رویکرد انتقادی شاعر به روحیه‌ی آقازدگی و اهمیت تبیین در اذهان خواص است. از نظر رهبر فرزانه‌ی انقلاب، هدف دشمنان این است که «توده‌های مردم مورد اغوا قرار بگیرند؛ اما وسیله‌ی اغوای توده‌های مردم، اغوای خواص است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹). موفقیت در این زمینه، نیازمند مشارکت مدیران جهادگر در راه برپایی شایسته‌سالاری در سلسله‌مراتب حکومتی است. رهبر معظم انقلاب فرموده‌اند: «جمهوری اسلامی، یعنی نظامی که در آن دربار حکومت طاغوت نیست؛ دخالت بیگانه نیست؛ دخالت خان و خان‌زدگی نیست؛ حکومت مردم و شایستگان است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴/۲/۱۷). امام‌خامنه‌ای پذیرش اشتباهات جبهه‌ی خودی را مهم‌ترین ویژگی یک منتقد متعهد می‌دانند. به‌زعم ایشان، یکی از الزامات تحلیل سیاسی درست، پرهیز از مغالطه‌گری یا دفاع مطلق از یک موضوع است: «این شیوه در گذشته رواج داشته که به‌خاطر تقدیس نظام و حاکمیت عمومی دین بر مجاری امور... افراد ترجیح می‌دادند که از نظام اسلامی دفاع مطلق کنند و وجود برخی ضعف‌ها و سوء تدبیرها و نارسایی‌های غیرقابل‌انکار را نادیده بگیرند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۸/۴). کافی در کوتاه‌سروده‌ی «انتظار ۲»، ریشه‌ی جاه‌طلبی را فاصله‌گیری از خویش‌ن اصيل و جستجوی خویش‌ن کاذب می‌داند:

اگر آقا بیاید

زمین‌خورده‌ها را بر خواهد داشت

زمین‌خواران را هم بر خواهد داشت (کافی، ۱۳۹۶: ۱۱۷)

این کوتاه‌سروده، انتقادی سازنده و درخواستی عاجل برای نظارت بیشتر و مبارزه با زمین‌خواران است. مقام معظم رهبری، تفاوت میان انتقاد و بی‌اخلاقی را چنین تبیین کرده‌اند: «انتقاد، طلب اصلاح و مطالبه‌ی مطالبات مردم، خوب است؛ عیب‌جویی بی‌منطق، بزرگ‌نمایی، تهمت‌زنی و افترا و شایعه‌پراکنی بی‌اساس بد است؛ این‌ها را باید از هم تفکیک کرد» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴/۸/۸). شاعر به دادگستری منجی عالم بشریت (عج) در جهان اشاره می‌کند که مضمونی «امیدآفرین» برای مدیران جهادگر و یکی از مهم‌ترین دستاوردهای جهاد تبیین است.

۳. ۱. ۵. بصیرت، زمینه‌ساز جهاد تبیین / وجه وصفی سرمتنی

جامعه‌ی کنونی ایران، بیش‌ازپیش، در معرض دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی گسترده‌ای قرار گرفته است. غلامرضا کافی در بافت کلی ترانک‌های خود به توصیف چالش‌های گوناگون اجتماعی می‌پردازد که به‌دلیل بی‌بصیرتی‌ها و تفاوت‌های نسلی شکل می‌گیرند. وی در کوتاه‌سروده‌ی «نسل سوم» تلاش کرده است تا تفاوت‌های ارزشی و بین نسلی در خانواده را برای مخاطبان تبیین کند:

پدر راه چمران را انتخاب کرده است

پسر

بلوار چمران را! (کافی، ۱۳۹۶: ۳۵)

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، دو ویژگی برای وفای نسلی و حفظ نظام اسلامی تبیین فرموده‌اند: «یکی عبارت است از بصیرت و دومی عبارت است از صبر و استقامت که اگر چنانچه این دو عنصر وجود داشت دشمن هیچ کاری نمی‌تواند بکند.» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱). در نظر غلامرضا کافی، هرچند انطباق نسلی در هیچ جامعه‌ای امکان‌پذیر نیست، باید از تبدیل تفاوت‌های نسلی به «گسست نسلی» و در نهایت «انقطاع نسلی» پیشگیری کرد. وی در کوتاه‌سروده‌ی «فیلسوف»، با تلمیحی به حدیث نبوی «الدُّنْيَا مَرْعَاءُ الْآخِرَةُ» (ابن‌ابی‌جمهور، ۱۳۶۱: ۲۶۷)، این جهان را کشتزارِ آخرت می‌داند و روزمرگی را عامل بی‌بصیرتی توصیف می‌کند:

خلقت مزرعه‌ی «چرا» هاست

ما

به چرا مشغولیم! (کافی، ۱۳۹۶: ۸۳)

در نظر این شاعر، بصیرت‌افزایی در سایه‌ی پرسش‌گری و اندیشیدن در هدف آفرینش بدست می‌آید. تشبیه پهنه‌ی خلقت به مزرعه‌ای برای چریدن، رابطه‌ی سرمتنی این کوتاه‌سروده را با قصاید سبک خراسانی نشان می‌دهد که به‌کارگیری تشبیهات در توصیف هر یک از مظاهر طبیعت مهم‌ترین ویژگی آن‌هاست. یکی از مصادیق جهاد تبیین و عامل بصیرت‌افزایی، بازگویی و توصیف حقایق، بدون جانبداری‌های جناحی و گروهی است. کافی در کوتاه‌سروده‌ی «انقلاب»، فاصله‌گیری برخی از نیروهای انقلابی از آرمان‌ها و فتنه‌انگیزی آنان را چنین وصف می‌کند:

در انقلاب برخی ابوسفیان شدند

عده‌ای عمروعاص

ولی تا دلت بخواهد بلال شدند (کافی، ۱۳۹۶: ۱۰۴)

شاعر در پی تبیین این نکته است که بی‌بصیرتی عده‌ای را نمی‌توان پای نظام اسلامی یا لایه‌های دیگر اجتماع گذاشت. از طرفی فقدان حکومت اسلامی موجب گستاخی دشمنان در سطح جهان و نابودی دین الهی خواهد شد. قرآن کریم خطاب به پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «لَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَى حَتَّى تَبْعَ مِلَّتَهُمْ» (بقره/ ۱۲۰). امام علی (علیه‌السلام)، درباره‌ی جایگاه تبیین در فضای غبارآلود و ابهام‌انگیز جامعه فرموده‌اند: «فتنه‌ها آن‌گاه که روی آوردند، با حق شباهت دارند و چون پشت کنند، حقیقت چنان که هست، نشان داده می‌شود.» (شریف‌الرضی، ۱۳۷۹: ۴۲). البته در چنین شرایطی، فرمایشات رهبر حکیم انقلاب روح امید را در کالبد جوانان می‌دمد و به آگاهی و بصیرت آنان می‌افزاید. ایشان فرموده‌اند: «ترس و ناامیدی را از خود و دیگران برانید. این نخستین و ریشه‌ای‌ترین جهاد شما است...، رویش‌های انقلاب بسی فراتر از ریزش‌ها است» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲) در بخش بعدی، به مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش اشاره می‌کنیم.

۴. یافته‌های پژوهش

کوتاه‌سروده‌های ترانک‌ها (۱۳۸۴) شامل ۱۲۸ لَخت و مسافر/ایستگاه بعد (۱۳۹۶) دارای ۲۴۱ لَخت در قالب آزاد سروده شده‌اند. با وجود تفاوت ساختاری اشعار سنتی با آزاد، چنانچه با مسامحه، هر دو لَخت در شعر آزاد را برابر با ۱ بیت سنتی فرض کنیم، درنهایت، تعداد کل ابیات در دو مجموعه شعر به صورت زیر محاسبه خواهد شد:

$$۱۲۸ + ۲۴۱ = ۳۶۹ \quad ۳۶۹ \div ۲ = ۱۸۵$$

در این قسمت، میزان فراوانی و جوه سرمتنی و عناصر زمینه‌ساز سازنده‌ی جهاد تبیین را در آثار برگزیده بررسی خواهیم کرد تا در هر قسمت با استفاده از آزمون خی‌دو، فرضیه‌ی پژوهش آزمایش شود. در میان گونه‌های ترامتنی، سرمتنتی بالاترین جلوه را نسبت به سایر گونه‌ها دارد. جدول‌های توزیع فراوانی (۳) و (۴) نشان می‌دهند که به ترتیب بیش از ۳۵ و ۳۰ درصد از جوه سرمتنی در این دو مجموعه شعر به «وجه انتقادی» تعلق دارند که بیشترین مقدار نسبت به سایر جوه است. این موضوع، سرشت اعتراضی نوسروده‌ها را آشکار می‌سازد.

جدول شماره‌ی ۳. توزیع فراوانی گونه‌های سرمتنی در مجموعه اشعار ترانک‌ها

وجه سرمتنی	فراوانی	درصد وقوع در کتاب ترانک‌ها	درصد نسبت به دیگر جوه
وجه عاشقانه	۱۱	۲۸,۵۹	۲۳,۴۰
وجه تعلیمی	۰۴	۳,۴۱	۰۸,۵۱
وجه شکوایی	۱۱	۲۸,۵۹	۲۳,۴۰
وجه انتقادی	۱۶	۳۵,۸۱	۳۴,۰۴
وجه وصفی	۰۵	۳,۶۰	۱۰,۶۳
جمع کل	۴۷	۱۰۰	۹۹,۹۸

جدول شماره‌ی ۴. توزیع فراوانی گونه‌های سرمتنی در مجموعه اشعار مسافر/ایستگاه بعد

وجه سرمتنی	فراوانی	درصد وقوع در مسافر/ایستگاه بعد	درصد نسبت به دیگر جوه
------------	---------	--------------------------------	-----------------------

وجه عاشقانه	۰۷	۱۶,۷۷	۱۴
وجه تعلیمی	۰۵	۱۲,۴۹	۱۰
وجه شکوایی	۱۵	۲۸,۵۵	۳۰
وجه انتقادی	۱۷	۳۰,۵۵	۳۴
وجه وصفی	۰۶	۱۳,۶۴	۱۲
جمع کل	۵۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول‌های توزیع فراوانی (۵) و (۶) گویای آن هستند که «اخلاق‌مداری» و «آگاهی» به ترتیب با ۴۳/۷۵ و ۳۶/۸۶ درصد فراوانی مهم‌ترین عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین در مجموعه اشعار ترانک‌ها و مسافر/ایستگاه هستند. این آمار بالا نشان می‌دهد که اشعار کمینه‌گرا در نوع خود، اخلاق‌محور، معناگرا و یکی از سلاح‌های مؤثر در جهت «تبیین مفاهیم عالی اسلامی، مقابله با جنگ نرم و جهاد تبیین» هستند.

جدول شماره‌ی ۵: توزیع فراوانی عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین در مجموعه اشعار ترانک‌ها

عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین	فراوانی	درصد وقوع در تمام لخت‌ها	درصد نسبت به انواع مؤلفه‌ها
ولایت‌مداری	۴	۳/۱۲۵	۳/۷۳
آگاهی	۲۶	۲۰/۳۱	۲۴/۲۹
اخلاق‌مداری	۳۵	۴۳/۷۵	۳۲/۷۱
بصیرت	۲۶	۲۰/۳۱	۲۴/۲۹
مدیریت جهادی	۱۶	۱۲,۵۰	۱۴/۹۵
جمع کل	۱۰۷	۱۰۰	۹۹/۹۷

جدول شماره‌ی ۶: توزیع فراوانی عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین در مسافر/ایستگاه بعد

عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین	فراوانی	درصد وقوع در تمام لخت‌ها	درصد نسبت به انواع مؤلفه‌ها
ولایت‌مداری	۱۲	۹/۹۷	۶/۳۱
آگاهی	۶۳	۳۶/۸۶	۳۳/۱۵
اخلاق‌مداری	۵۱	۲۱/۱۶	۲۶/۸۴
بصیرت	۵۰	۲۰/۷۴	۲۶/۳۱
مدیریت جهادی	۱۴	۱۱/۲۷	۷/۳۶
جمع کل	۱۹۰	۱۰۰	۹۹/۹۷

کتاب مسافر/ایستگاه بعد فاقد تصویر است و کتاب مَصَوِّر ترانک‌ها نیز ۳۹ شعر کوتاه دارد که توسعه‌گرایی میان متن این اشعار با تصاویر مقابل آن‌ها فقط در یکی از سروده‌ها مشاهده می‌شود. جدول (۷) نشان می‌دهد که نارسایی ارتباط تصویر و متن، بسامد بالایی (۶۱/۵۳٪) دارد. شاخصه‌ی تأییدگری میان متن و تصویر هم سهم کمی (۳۵/۸۹٪) در رسایی این ارتباط دارد:

جدول شماره ۷. رسایی و نارسایی کارکرد تصویر و متن در ترانک‌ها

کارکرد تصویر	نارسایی در انتقال اطلاعات متن	افزودن بر اطلاعات متن	تأیید اطلاعات متن
شماره صفحه تصویر در کتاب	۷-۱۳-۱۷-۱۹-۲۳-۲۹-۳۵-۴۱-۴۳-۷۱-۶۷-۵۹-۵۷-۵۳-۵۱-۴۷-۴۵-۸۲-۸۱-۷۹-۷۷-۷۵-۷۳	۱۵	۹-۱۱-۲۱-۲۵-۲۷-۳۱-۳۳-۳۷-۳۹-۴۹-۵۵-۶۳-۶۹
تعداد کل تصاویر در کتاب	۳۹		
درصد نسبت به کل تصاویر در کتاب	۶۱/۵۳	۲/۵۶	۳۵/۸۹

مقایسه‌ی توزیع فراوانی

در جدول (۸) و (۹)، مجموع فراوانی‌ها در وجه سرمته‌ی و عناصر زمینه‌ساز جهد تبیین با فراوانی‌های موردانتظار سنجیده شدند:

جدول شماره ۸. مجموع توزیع فراوانی مؤلفه‌های هر دو جدول در ترانک‌ها

مقادیر باقی	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده‌شده
وجه سرمته‌ی	۷۷	۴۷
عناصر زمینه‌ساز جهد تبیین	۷۷	۱۰۷
جمع کل		۹۴

جدول شماره ۹. مجموع توزیع فراوانی مؤلفه‌های هر دو جدول در مسافر ایستگاه بعد

مقادیر باقی	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده‌شده
وجه سرمته‌ی	۷۰	۵۰
عناصر زمینه‌ساز جهد تبیین	۷۰	۱۹۰
جمع کل		۲۴۰

جدول ۱۰. جدول آزمون خی دو

روش	مقادیر
آماره خی ۲	۰/۲۱۲ ^a
درجه‌ی آزادی	۱
سطح معنی‌داری	۰/۱۳۵

نتایج حاصل از آزمون خی دو در جدول (۱۰) نشان می‌دهد که با توجه به اینکه مقدار سطح معنی‌داری متناظر، بیشتر از ۰,۰۵، یعنی معادل (۰/۱۳۵) است، میان جمع کل فراوانی گونه‌های سرمتنی و عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین در متن کتاب‌های شعر برگزیده تفاوت معناداری وجود ندارد.

۵. نتیجه‌گیری

غلامرضا کافی در اشعار کمینه‌گرای خود، عناصر زمینه‌ساز جهاد تبیین را با آرایه‌های ادبی، به‌ویژه جناس، مزین کرده است. وی با شگردهای زبانی از جمله آشنادایی و اژگانی توانسته است پیام‌های خود را در کوتاه‌ترین شکل به خوانندگان انتقال دهد. این کوتاه‌سروده‌های عاطفه‌مند و معناپسند محل نمود وجوه عاشقانه، تعلیمی، شکوایی و انتقادی و وصفی هستند که با سبک‌های هندی، خراسانی و نو رابطه‌ی سرمتنی دارند و افق‌های تازه‌ای از معنای ناب را پیش روی مخاطبان نمایان می‌کنند. اشعار این شاعر برگزیده، به‌طور عمده، در دو گروه کلاسیک و آزاد گنجانده می‌شوند. غلامرضا کافی در قالب‌های سنتی سبکی هندی دارد؛ اما در قالب آزاد با پیروی از اصول کمینه‌گرایی اشعاری را آفریده است که با داشتن ویژگی‌های صوری و محتوایی همچون حجم محدود، واقع‌گرایی و بی‌پیرایگی سخن نشان از مهارت وی در نوسرایی دارند. کمینه‌گرایی، سبکی نو در ادبیات پارسی معاصر است که بر فشردگی محتوا و ایجاز در سخن تکیه دارد. از طرفی دگرگونی‌های بسیار در نگرش نسل نو به هنر، شاعران را به‌سوی پرهیز از ادبیات پرتکلف و گرایش به کمینه‌گرایی کشانده است تا نکات کوتاه، ولی پرمعنای اعتراضی را در فشرده‌ترین حالت بیان کنند. غلامرضا کافی با انتخاب سبک آزاد در کوتاه‌سروده‌های کمینه‌گرای خود به یادآوری ارزش‌های دوران دفاع مقدس، بحران‌های فرهنگی و چالش‌های اجتماعی می‌پردازد. حسرت همدلی‌های پیشین بیش از اعتراض در لحن آرام این شاعر دردمند هویداست. کتاب *مسافر/ایستگاه بعد* از عنصر پیرامتنیت و تصویرپردازی بی‌بهره است و شاخصه‌ی توسعه‌گرایی در کتاب *ترانک‌ها* نیز سهم بسیار اندکی در رسایی ارتباط تصویر و متن دارد. بیشتر تصاویر موجود در کتاب *ترانک‌ها* به‌دلیل نارسایی در ایجاد پیوند با متن اشعار نمی‌توانند موجبات تعامل با مخاطب را فراهم آورند؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که در چاپ‌های بعدی این کتاب به نقش تصاویر بر مخاطب توجه بیشتری شود.

منابع

- قرآن کریم. (۱۳۷۹). ترجمه‌ی الهی‌قمشه‌ای، کرج: راضیه.
- آلن، گراهام. (۱۳۸۰). *بینامتنیت*. ترجمه‌ی پیام یزدان‌جو، تهران: مرکز.
- ابن‌ابی‌جمهور، محمدبن‌زین‌الدین. (۱۳۶۱). *عوالی اللئالی العزیزیه فی الاحادیث الدینیّه*. قم: مطبعه سیدالشهدا (ع).
- ابن‌شعبه حرانی، حسن‌بن‌علی. (۱۳۸۴). *تحف‌العقول عن آل الرسول*. ترجمه‌ی صادق حسن‌زاده، قم: آل‌علی.
- اخوان، محمدجواد. (۱۴۰۲). در کمین ایران قوی: تبیین آشوب‌های پاییز ۱۴۰۱ در بیان رهبر معظم انقلاب اسلامی. تهران: دیدمان.

اخوان‌ثالث، مهدی. (۱۳۷۹). زمستان. تهران: مروارید.

ایمانی‌پور، محمدمهدی. (۱۴۰۲). «۱۰ شاخصه‌ی جهاد تبیین». خبرگزاری جمهوری اسلامی، (رک).

(<https://www.irna.ir/news>). ۱۴۰۲/۱۰/۱۷

باقری چوکامی، سیامک. (۱۴۰۱). *جهد تبیین در شرایط جنگ ترکیبی دشمن*. قم: زمزم هدایت.

برتنس، هانس. (۱۳۸۴). *مبانی نظریه‌ی ادبی*. ترجمه‌ی محمدرضا ابوالقاسمی، تهران: ماهی.

بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی). در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۰/۱/۱۶

در دیدار با مردم کرج، ۱۳۷۶/۷/۲۴

در جلسه‌ی سردبیران نشریات دانشجویی، ۱۳۷۷/۱۲/۴

در دیدار جمعی از اصحاب فرهنگ و هنر، ۱۳۸۰/۵/۱

در دیدار مردم شهرستان جیرفت، ۱۳۸۴/۲/۱۷

در دیدار با کارگزاران نظام، ۱۳۸۴/۸/۸

در دیدار جمعی از شعرا، ۱۳۸۸/۶/۱۴

خطبه‌های نماز عید سعید فطر، ۱۳۸۸/۶/۲۹

در دیدار با جوانان قم، ۱۳۸۹/۸/۴

در دیدار جمعی از اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۰/۶/۲

در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۴/۱۲/۲۰

در دیدار قاریان و حافظان برتر قرآن، ۱۳۹۵/۲/۲۹

در دیدار در دیدار جمعی از دانشجویان، ۱۳۹۵/۴/۱۲

در دیدار نخبگان جوان علمی، ۱۳۹۶/۷/۲۶

در دیدار مردم آذربایجان شرقی، ۱۳۹۶/۱۱/۲۹

پایگاه حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای. <https://farsi.khamenei.ir>

بیانیه‌ی گام دوم انقلاب، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲

در دیدار شاعران و اهالی فرهنگ و ادب، ۱۳۹۸/۲/۳۰

در ارتباط تصویری با مداحان، ۱۳۹۹/۱۱/۱۵

در سخنرانی به مناسبت عید مبعث، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱

در سخنرانی به مناسبت عید مبعث، ۱۳۹۹/۱۲/۲۱

در پایان مراسم عزاداری اربعین حسینی، ۱۴۰۰/۷/۵

در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۴۰۰/۱۲/۱۹

حبیبی، علی‌اصغر و همکاران. (۱۳۹۹). «ارتباط تصویر و متن در تعامل کودک با داستان‌های کودکانی محمد العبد بر

اساس نظریه‌ی پری نودلمن». *لسان مبین*، سال ۱۲، شماره‌ی ۴۱، صص ۱-۲۴.

حسن‌لی، کاووس. (۱۳۸۶). *گونه‌ای نوآوری در شعر معاصر ایران*. تهران: ثالث.

حمیدیان، سعید. (۱۳۸۱). *داستان دگردیسی (روند دگرگونی های شعرنیمای پوشیج)*. تهران: نیلوفر.

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۴۰۰). *خون دلی که لعل شد*. ترجمه‌ی محمدحسین باتمان غلیچ، تهران: انقلاب اسلامی.

- خلجی، سپهر. (۱۴۰۲). *قدرت ارتباطات در جنگ ترکیبی: بررسی و تبیین مفهوم جنگ ترکیبی*. تهران: دیدمان.
- رضی، احمد؛ روستا، سهیلا. (۱۳۸۸). «کمینه‌گرایی در داستان‌نویسی معاصر». *متن‌شناسی ادب فارسی*، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۳، پیاپی ۳، صص ۷۷-۹۰. https://rp11.ui.ac.ir/article_19288.html
- رنجبر، محمدرضا. (۱۳۹۴). *نقره سپید: نکات کلیدی قبل و بعد از ازدواج*. اصفهان: حدیث راه عشق.
- سعدی، مصلح‌بن عبدالله. (۱۳۲۱). *کلیات سعدی*. تهران: موسی علمی.
- سلیمانی، قاسم. (۱۴۰۲). *میتاق‌نامه مکتب حاج قاسم: وصیت‌نامه‌ی الهی-سیاسی سپهبد شهید حاج قاسم سلیمانی*. تهران: مکتب حاج قاسم. قابل دسترس در: https://basijnews.ir/files/fa/news/1402/10/4/4518823_421.pdf
- شریف‌الرضی، محمدبن حسین. (۱۳۷۹). *نهج‌البلاغه*. ترجمه‌ی محمد دشتی، قم: مشرقین.
- شکارسری، حمید. (۱۳۹۰). *زایش‌مرگ‌های متن*. تهران: فصل پنجم.
- صلح‌میرزایی، سعید. (۱۴۰۱). *جهاد تبیین: در اندیشه‌ی حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای*. تهران: انقلاب اسلامی.
- قائم‌ی، مرتضی. (۱۳۹۰). «بینامتنی قرآنی در مقامات ناصیف یازجی». *پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن کریم*، سال ۲، شماره‌ی ۵، صص ۵۱-۵۹.
- قرائتی، محسن. (۱۳۸۳). *تفسیر نور*. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- کافی، غلامرضا. (۱۳۸۴). *ترانک‌ها*. بوشهر: شروع.
- _____ (۱۳۸۸). *شرح منظومه‌ی ظهیر: نقد و تحلیل شعر عاشورایی از آغاز تا امروز*. تهران: مجتمع فرهنگی عاشورا.
- _____ (۱۳۹۶). *مسافر ایستگاه بعد*. شیراز: پرتو رخشید.
- _____ (۱۴۰۰). «پیشنهادی برای رج‌بندی گروه-مؤلفه‌های ادبیات پایداری». *ادبیات پایداری*، دوره‌ی ۱۳، شماره‌ی ۲۴، پیاپی ۲۴، صص ۱۶۷-۱۳۹. <https://doi.org/10.22103/jrl.2021.3007>
- کاظم‌پور، زیبا؛ عابد دوست، حسین. (۱۳۹۸). «تحلیل مفاهیم و پیشینه تصویری نمادهای حیوانی در چادرشب گیلان با توجه به اسطوره‌ها و باورهای محلی». *مطالعات هنر اسلامی*، دوره‌ی ۱۵، شماره‌ی ۳۴، صص ۷-۲۷. <https://doi.org/10.22034/IAS.2019.95821>
- کاوند، ندا؛ مرادپیری، هادی. (۱۴۰۱). «رسالت‌های راهبردی دانشجویان به مثابه قدرت نرم در جهاد تبیین با بهره‌گیری از منویات امام خامنه‌ای (مدظله العالی)». *مطالعات قدرت نرم*، دوره‌ی ۱۲، شماره‌ی ۴، صص ۷-۲۷. <https://doi.org/20.1001.1.23225580.1401.12.4.4.5>
- محمدی‌مقدم، یوسف. (۱۴۰۱). «الگوی مفهومی جهاد تبیین از دیدگاه مقام معظم رهبری». *مطالعات راهبردی بسیج*، سال ۲۵، شماره‌ی ۹۷، صص ۱۵۳-۱۸۴.
- _____ (۱۳۸۵). «ترانک‌هایی با زیرساخت بومی». *خبرگزاری مهر*. (نک: <https://www.mehrnews.com/news>). ۱۳۸۵/۰۳/۲۶
- مجلسی، محمدباقر بن محمد تقی. (۱۳۶۱). *بحار الانوار*. بیروت: دارالرضا.
- معین‌الدینی، فاطمه. (۱۳۸۹). «کوتاه‌سروده و ادبیات پایداری». *ادبیات پایداری*، دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۲، صص ۲۸۹-۳۰۹.

<https://doi.org/10.22103/jrl.2012.284>

مولوی، جلال‌الدین محمد. (۱۳۷۶). کلیات دیوان شمس تبریزی. تهران: امیرکبیر.

<https://museum.ganjoor.net/items/shams-amirkabir76/p1330>

مهربانی، قربانعلی؛ زرگران خوزانی، فاطمه. (۱۴۰۱). «واکاوی جهد تبیین: پژوهشی مبتنی بر تحلیل مضمون در بیانات

مقام معظم رهبری». *مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی*، سال ۶، شماره ۲۴، صص ۳۸۳-۴۱۴.

نامورمطلق، بهمن. (۱۳۸۶). «ترامتنیت مطالعه روابط یک متن با دیگر متن‌ها». *علوم انسانی*، دوره ۴، شماره ۵۶،

صص ۸۳-۹۸.

_____ (۱۳۹۵). *بینامتنیت: از ساختارگرایی تا پسامدرنیسم*. تهران: سخن.

نجاتی، پروانه. (۱۳۸۷). «چرا ترانک». *شعر*، سال ۱، دوره ۱، شماره ۱، صص ۵۳-۵۵.

<https://ensani.ir/fa/article/181576/>

نصیری‌فرد، عباس. (۱۴۰۱). *مفاهیم، تکنیک‌ها و مهارت‌های جهد تبیین بر پایه‌ی مدل ساختاری و مفهومی*. قم:

معارف.

نظافت‌یزدی، محمدجواد. (۱۴۰۲). *راه و رسم روشنگری: ملاحظات اخلاقی و تربیتی در جهد تبیین*. مشهد: به‌نشر

(انتشارات آستان قدس رضوی).

وحیدی‌منش، حمزه علی. (۱۳۸۷). «نمایی کلی از سیاست اخلاقی». *مطالعات انقلاب اسلامی*، دوره ۴، شماره ۱۲،

صص ۷۷-۱۰۰.

ودیجی، رشید. (۲۰۱۴). «قراءة فی إشکالیه نظریه الأجناس الأدبیه ملاحظات أساسیه». *الجزائر: حولیات الآداب واللغات*،

سال ۴، دوره ۴، صص ۲۷۵-۲۹۲.

ویکتور امیل، فرانکل. (۱۳۹۰). *انسان در جستجوی معنای غایی*. مترجمان: احمد صبوری، عباس شمیم، تهران: آشیان.

Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). "Qualitative Content Analysis in Nursing Research: Concepts, Procedures and Measures to Achieve Trustworthiness". *Nurse Education Today*, 24(2), 105-112.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پیوست‌ها

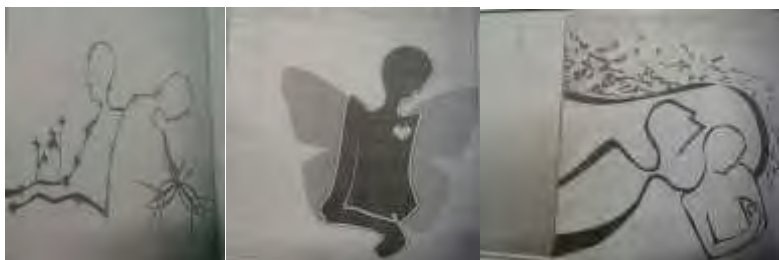
نمونه‌ای از تصویرهای تحلیل‌شده

تصویر شماره‌ی ۱

تصویر شماره‌ی ۲

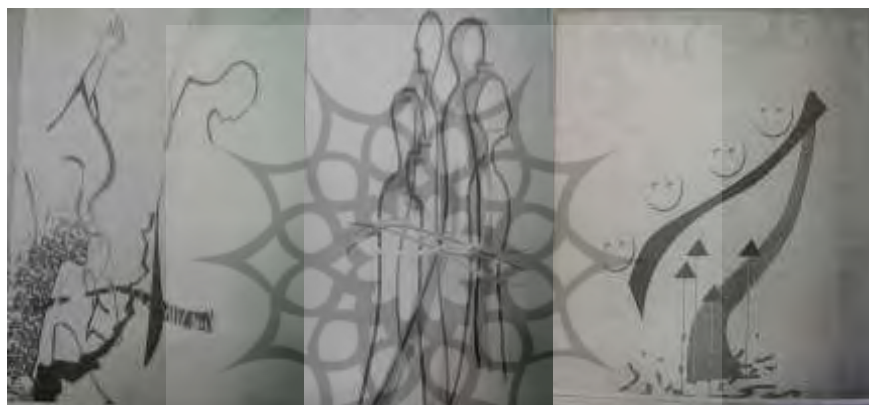
تصویر شماره‌ی ۳

تصویر شماره‌ی ۴

تصویر شماره‌ی ۵

تصویر شماره‌ی ۶

تصویر شماره‌ی ۷

تصویر شماره‌ی ۸

تصویر شماره‌ی ۹

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Extended Abstract

Vol 16, Issue 4, Winter 2025, Ser 62

Jihad of Explanation in Minimal Poetic Style: Transtextual Analysis of Gholamreza Kafi's Short Poems

Mohammad Hadi Jahandideh*

Robab Adamzadhe

Introduction

In the Islamic discourse, the term “jihad” is divided into three types, namely “Jihad-e Asghar” (military war with enemies), “Jihad-e Akbar” (the struggle with ego) and Jihad-e Kabir (cultural war). The expressions such as “jihad-e kabir” and “soft power” are among the practical concepts which hint at specific kinds of jihad or preparation for Islamic resistance. “Tabyin” (explanation) means clarification and explanation, which result in “Tabayon” and elucidation (Nezafat Yazdi, 2023: 28). “Tabayon” requires “foregrounding, the ways of good and evil must become foregrounded so that they can be distinguished” (ibid, 29). Jihad-e abyin (jihad of explanation), is a scientific effort for enlightening people through logical and documented elucidations in line with religious and revolutionary realities. This type of jihad is done for removing mental doubts which may pollute the minds of society in general and the youths in particular.

Minimal poems have a long background in the vast context of Persian literature. They are composed in the forms of Khosrowani, Gathas of Avesta, Ruba'i and Do-bayti (two-couplets). Creativity in the moment, brevity, hyper-lexical implications of language, narrative explanation and variety of themes are the main characteristics of short poems in resistance literature.

This study aims at analyzing Gholamreza Kafi's *Short Songs* (2005) and *Passenger of the Next Station* (2017) within the framework of Gerard Genette's theory of transtextuality. It seeks to determine the role of stylistic devices in promoting “jihad of explanation” and developing Islamic values.

Research method, Literature Review and Purpose

This is qualitative study conducted by using descriptive-analytic methodology. Primary data is collected by investigating Gholamreza Kafi's short poems and the aesthetic elements of *Short Songs* (2005) and *Passenger of the Next Station* (2017) will be analyzed within the framework of Gerard Genette's theory of transtextuality. The researcher makes use of SPSS software in order to determine the frequencies of transtextual types and resistance components effective in “jihad of explanation” through Chi-square results.

In *Morphology of Minimal Story* (2021), Muhammad Javad Jezini scrutinizes the literary movement of minimalism in Iran. In this book, we get familiar with foreign minimal works and literary genres such as flashfiction, nanofiction and microfiction. In their joint essay, “Minimalist Features in Stories of Hujwiri's *Kashf al-Mahjub*”, Esmaeil Shafagh and Mohammad Hosein Vahdani (2019) show that

* Assistant Prof of English Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran.m.h.jahandideh@pnu.ac.ir
DOI:10.22099/JBA.2024.49715.4511

Received: 2024-03-17

Accepted: 2024-06-30

COPYRIGHTS ©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

minimalism is rooted in ancient Persian literature. The two researchers have analyzed the characteristics of minimalism such as brevity, simplicity of plot and limitation of scenery in the selected mystical works.

Discussion and Investigation

In Gholamreza Kafi's short poems, honest narration of the realities and encouraging the readers to gain discernment are the key strategies and goals pursued in line with jihad of explanation and enlightenment movement. We will investigate the most important architextual aspects and constructing elements of jihad of explanation in the next section.

The short poems of Gholamreza Kafi are based on Islamic ideals and revolve around the pivot of accepting Wilayah (guardianship) and expressing love to the inheritors of the "People of the Household (P.B.U.T)". The short poem, "Dam-ishq" selected from *Passenger of the Next Station* (2017), alludes to the lasting statement of Hazrat Zaynab after Ashura. It reflects the poet's love for the "Family of Velayat" and his jihadic effort in the way of explaining Hussainian instructions to the readers:

Dam-ishq
Zaynab: I perceived nothing but beauty.
It is only Ishq (Love) that rhymes with Damishq (Kafi, 2017: 93)

Beleiving in guardianship (Velayat-madary) as the sub-category of political explanation in the conceptual model of jihad of explanation suggested by the Supreme Leader of Iran, is an effective strategy against the hybrid war of the enemy. A poet composing in the realm of resistance literature must have the required awareness of the formative grounds of social, political and economic challenges while acting as the mouthpiece of his own time. In the short poem, "Basho", Gholamreza Kafi utilizes a stylistic device similar to alliteration in the combinations "tomato blossoms" and "barbed wires" for referring to the most important principle of jihad of explanation which is time-consciousness and dominance over the components and grounds:

Basho
Basho talks of tomato blossoms,
I of barbed wires
One has to be the poet of his time (Kafi, 2005: 26)

In contrast with Basho, the attitude of Kafi toward literature is realistic and he does not trap himself in the trivial issues. His artistic ideal is removing cultural deficiencies in the way of jihad of explanation. Compassion, benevolence, companionship and empathy are the most important means of moral communication with the readers. In the short poem "Property", he introduces himself in the following way:

People enjoy having friends
To me, the possession of love itself is sweet (Kafi, 2017: 116)

In its hypotextual layers, this short poem has intertextual relations with the following line taken from Saadi's sonnets:

I am happy with the world since it is merry because of Him
I love the entire world for they belong to Him (Saadi, 1921: 118)

Conclusion

In his short poems, Gholamreza Kafi decorates constructing elements of jihad of explanation with stylistic devices such as pun in particular. By using lingual techniques including lexical defamiliarization, he has managed to transfer his messages to the readers in the shortest way. These impressive and meaningful short poems are the ground for depicting lovely, didactic, complainig, critical and descriptive aspects. They have architextual relationship with Khorasani and Hindi styles and set new horizons of genuine reality before the readers' eyes.

Gholamreza Kafi has chosen free style in his minimalist short poems in order to remind the readers of the values of the Sacred Defense (eight-year war with Iraq), cultural crises and social challenges.

Keywords: jihad of explanation, minimalism, transtextual analysis, short poems, Kafi

References:

- Holy Quran* (2000). (Elaahi Qomshei, Trans.). Karaj: Raziye Publications.
- Abeddoust, H. & Kazempoor, Z. (2019). Analysis of the concepts and visual backgrounds of animal symbols in Guilan's Chador Shab based on local myths and beliefs. *Islamic Art*, 15(34), 171-186. <https://doi.org/10.22034/IAS.2019.95821> [in Persian]
- Akhavan, M. J. (2023). *To wait in ambush for strong Iran: Explaining September 2022 riots in the words of Supreme Leader of the Islamic Revolution*. Tehran: Didman. [in Persian]
- Akhavan Sales, M. (2000). *Winter*. Tehran: Morvarid Publications. [in Persian]
- Allan, G. (2001). *Intertextuality*. (P. Yazdanjo, Trans.). Tehran: Markaz Publications. [in Persian]
- Bagheri Chokami, S. (2022). *Jihad of explanation during hybrid warfare of the enemy*. Qom: Zamzam Hedayat Publications. [in Persian]
- Bertens, J. W. (2005). *Literary theory: The basics*. (M. R. Abolghasemi, Trans.). Tehran: Mahi Publications. [in Persian]
- Graneheim, U. H. & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness". *Nurse Education Today*, 24(2), 105-112.
- Hamidiyan, S. (2002). *The story of metamorphosis: The changing process of Nimā Yushij*. Tehran: Niloofar. [in Persian]
- Hasanli, K. (2007). *A kind of innovation in the contemporary poetry of Iran*. Tehran: Saales. [in Persian]
- Ibn Abi Jumhur. M. Z. D. (1982). *Awali al-layali al-aziziyah in religious hadiths*. Qom: Sayed Alshohada Publications.
- Ibn Shu'ba al-Harrani, H. A. (2005). *Tuḥaf al-uqul min al-Rasul*. (S. Hasanzadeh, Trans.). Qom: Ale Ali Publications. [in Persian]
- Imanipour, M. M. (2024). 10 components of jihad of explanation. *Islamic Republic News Agency*. See: www.irna.ir/news [in Persian]
- Jezini, M. J. (2021). *Morphology of minimalist stories*. Tehran: Saales. [in Persian]
- Kafi, G. R. (2005). *Short songs*. Bushehr: Shoro Publications. [in Persian]
- Kafi, G. R. (2017). *Passenger of the next station*. Shiraz: Partow Khorshid Publications. [in Persian]
- Kafi, G. R. (2009). *Explaining the verse of noon: Criticism and analysis of Ashouraian poetry since the beginning till Now*. Tehran: Ashura Cultural Center. [in Persian]
- Kafi, G. R. (2021). A suggestion for categorizing groups and components of resistance literature. *Journal of Resistance Literature*, 13(24), 137-167. <https://doi.org/10.22103/jrl.2021.3007> [in Persian]
- Khalaji, S. (2023). *Power of communication in hybrid war: Study and explanation of the meaning of hybrid war*. Tehran: Dideman. [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2021). *Heartblood (Bereavement) which became Spinel*. (M. H. B. Ghelich, Trans.) Tehran: Islamic Revolution Publications.
- Khamenei, S. A. (2018). Meeting with high school and university students. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2016). Meeting with reciters and memorizes of Quran. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2016). In officers' academy and Imam Hussain University. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2001). Meeting with a group of cultural and art figures. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2021). At the end of arbaeen of Hussain mourning. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (1997). Meeting with the people of Karaj. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (1991). In the Friday Prayer's sermon. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2016). Meeting with a group of university students. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]

- Khamenei, S. A. (2011). Meeting with a group of university professors. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2009). Meeting with a group of poets. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2017). Meeting with young scientific elites. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2019). Meeting with poets, cultural and literary figures. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (1999). Meeting with chief editors of student journals. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2021). Video conference with panegyrists. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2009). In Eid Al-Adha prayer's sermons. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2021). In Eid-e Mabas speech. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2021). At the end of Arbäeen of Hussain mourning. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2016). Meeting with members of assembly of experts for leadership. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2018). Meeting with people of Eastern Azerbaijan. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2022). Meeting with members of Assembly of Experts for Leadership. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2005). Meeting with people of Jiroft. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2010). Meeting with the youths of Qom. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2005). Meeting with governmental authorities. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2021). In Eid-e Mabas speech. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Khamenei, S. A. (2019). Statement of the second phase of the revolution. <https://farsi.khamenei.ir> [in Persian]
- Kavand, N. & Murad Piri, H. (2023). Strategic missions of students as soft sower in Jihad of Explanation by Using Imam Khamenei's Menus. *Soft Power Studies*, 12(4), 7-27. [in Persian]
- Korooni, H. (2006). Taranks with local infrastructure. *Mehr News Agency*. <https://www.mehrnews.com/news> [in Persian]
- Majlisi, M. B. (1981). *Bihar al-Anwar*. Beirut: Dar Al-Rida.
- Mawlavi, J. M. (1997). *Divan-e Shams-e Tabrizi*. Tehran: Amirkabir Publications. <https://museum.ganjoor.net/items/shams-amirkabir76/p1330> [in Persian]
- Mehrabani, G. & Zargarani Khouzani, F. (2023). Exploring the jihad of explanation: A research based on thematic-analysis methodology in Supreme Leader's Speeches". *Strategic Management Studies of National Defense Studies*, 6 (24), 383-414. [in Persian]
- Moein-aldini, F. (2010). Short poems and the resistance literature". *Journal of Resistance Literature*, 1 (2), 289-309. <https://doi.org/10.22103/jrl.2012.284> [in Persian]
- Mohammadikhah, S. (2012). *The study of language and content of Tarh (Short Poem or Taranak) in the contemporary era*. M.A. Thesis. Tehran: Allameh Tabataba'i University, Faculty of Literature and Foreign Languages.
- Naderi, F. & Naderi, S. (2018). The function of Gerrard Genette's theory of Transtextuality in the discovery and analysis of the influence of *Shahnameh* on *Kushnameh*. *Textual Criticism of Persian Literature*, 10(1), 169-178. <https://doi.org/10.22108/RPLL.2017.77350> [in Persian]
- Namvar-Motlagh, B. (2007). Transtextuality: A text relation with other texts. *Journal of Humanities*, 4 (56), 83- 98. [in Persian]
- Namvar-Motlagh, B. (2016). *Intertextuality: From structuralism to postmodernism*. Tehran: Sokhan Publications. [in Persian]
- Nasirifard, A. (2022). *Techniques and skills of jihad of explanation based on structural and conceptual model*. Qom: Maaref Publications. [in Persian]
- Nejati, P. (2008). Why Taranak?. *Poetry Magazine*, 61. [in Persian]
- Nezafat Yazdi, M. J. (2023). *The way of enlightenment: Moral and educational eonsiderations in jihad of explanation*. Mashed: Beh Nashr (Astan-e- Quds Razavi Publication). [in Persian]
- Pouryazdanpanah Kermani, A. & SheikhHussaini, Z. (2022). *Transtextuality of Quran and Hadith in Persian literature*. Yazd: University of Yazd Publications. [in Persian]
- Qara'ati, M. (2004). *Tafsir-E- Noor*. Lessons from Quran Cultural Center. [in Persian]

- Ranjbar, M. R. (2015). *White silver: Key points before and after marriage*. Isfahan: Narrative of the way of love publications. [in Persian]
- Razi, A. & Rosta, S. (2009). Minimalism in the modern short story. *Textual Criticism of Persian Literature*, 1(3), 77-90. https://rppl.ui.ac.ir/article_19288.html [in Persian]
- Sa'di, M. A. (1942). *Complete Works of Sa'di*. Tehran: Mosa Elmi Publications. [in Persian]
- Shafagh, E. & Vahdani, M. H. (2019). Minimalism style features in stories of Hujwiri's *Kashfolmahjub*. *Stylistics of Persian Poem and Prose*, 11(4), 185-202. [in Persian]
- Sharif al-Ra'î, M. H. (2000). *Nahj al-Balagha*. (M. Dashti, Trans.). Qom: Mashreghain. [in Persian]
- Shekarsari, H. (2011). Identity booklet of our short poem: Birthdeath of the text. Interviewer: Zahra Anjadani. *Journal of weekly book*, 953, 1. [in Persian]
- Soleimani, G. (2023). *Covenant of Haj Ghasem school: Political-Religious testament of Martyr Soleimani*. Tehran: Haj Ghasem School. https://basijnews.ir/files/fa/news/1402/10/4/4518823_421.pdf [in Persian]
- Solh-mirzaei, S. (2022). *Jihad of explanation in the great Ayatollah Khamenei's idea*. Tehran: Islamic Revolution Publications. [in Persian]
- Tavarani, N. (2022). Minimal stories in Japan. *Narrative Literature*, 1(53), <https://www.sid.ir/paper/456605/fa> [in Persian]
- Vahidi-manesh, H. A. (2008). A general view of moral politics. *Journal of Islamic Revolution*, 4(12), 77-100. [in Persian]
- Frankle, V. E. (2011) *Man's search for meaning: The classic tribute to hope from the Holocaust*. (A. Sabouri and A. Shamim, Trans.). Tehran: Ashiyan. [in Persian]
- Yusefi, G. (2015). *Saadi's sonnets*. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Zaminifaam, A. (2010). *What the spouse of an addicted must know*. Tehran: Nowavar. [in Persian]

